

# Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstoogmerk

Verslijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

## KANTTEKENINGEN BIJ EEN HERZIENE GRONDWET

### *Opzet en Methode.*

1. De omvang van de voorbereidende werkzaamheden voor de herziening van de grondwet tijdens deze legislatuur beslaat een veelvoud van die voor de ganse grondwet van 1831. De politieke geschiedenis, de evolutie van de voorgestelde en aangenomen teksten is bijzonder interessant voor de beoefenaars van de hedendaagse geschiedenis of de politieke wetenschap. Voor de jurist en de beoefenaar van het staatsrecht zijn deze parlementaire bescheiden echter niet steeds de juiste of volledige instrumenten om de nieuwe teksten te interpreteren. Overigens hebben deze nu een autonoom bestaan, onafhankelijk van de politieke alternatieven en oplossingen, die aan de oorsprong staan van deze teksten <sup>(1)</sup>. Deze stelling moet echter worden genuanceerd. Op bepaalde ogenblikken werden in de commissies van Kamer en Senaat, soms ook in de openbare vergaderingen, verklaringen afgelegd met een duidelijk interpretatieve waarde. In deze bijdrage willen wij echter niet de genesis herschrijven van de nieuwe grondwettelijke teksten. Wel worden een aantal vragen van interpretatie en van toepassing gesteld, en wordt er soms een antwoord en een oplossing voorgesteld met de zeer relatieve zekerheid, eigen aan de rechtswetenschap.

### *A. De herziening van de grondwet en haar geschiedenis.*

2. Tijdens de legislatuur 1968-1971 werden ingrijpende wijzigingen aan onze fundamentele wet aangebracht, niet zozeer door wijziging van bestaande bepalingen zoals in 1893 en 1921, dan wel door toevoeging van nieuwe instellingen en normen, die echter ook een belangrijke weerslag hebben op het gehele organigram van de gezagsorganisatie in België en op de verhouding tussen de machten in de staat.

3. In de eerste plaats werd het zgn. communautair dossier in grondwettelijke normen en instellingen omgezet : art. 3bis (de taalgebieden), art. 3ter (de cultuurgemeenschappen), art. 32bis (de taalgroepen in Kamer en Senaat), art. 38bis (de opschorting van de wetgevingsprocedure), art. 59bis en 59ter (de culturele autonomie en de cultuurraden), art. 86bis (de pariteit in de ministerraad), art. 107quater (de gewestelijke instellingen), art. 108ter (de

bijzondere bepalingen betreffende de Brusselse agglomeraties), art. 132 (de overgangsbepaling in verband met de U.C.L.). Onrechtstreeks kan ook aan andere nieuwe bepalingen een communautaire betekenis worden gegeven : art. 1, vierde en vijfde lid (het onttrekken van gebieden aan de indeling in provincies), art. 6bis (het verbod van elke discriminatie en de bescherming van ideologische en filosofische minderheden), art. 49 (de automatische zetelaanpassing). Het zwaartepunt van de werkzaamheden van het parlement en van de regering lag ongetwijfeld op deze materie. Nochtans werden enkele belangrijke niet-communautaire herzieningen doorgevoerd : de decentralisatie naar de provincies en de gemeenten (art. 108), de federaties van gemeenten en de agglomeraties (art. 108bis) met hun fiscale bevoegdheid (art. 110 en 113), het statuut van de staatssecretarissen (art. 91bis), de uitoefening van machten door volkenrechtelijke instellingen (art. 25bis), de wijziging van art. 56ter en de vervroeging van de opening van de gewone zitting van de Kamers (art. 70). Verder werd het grondwettelijk aantal hoven van beroep uitgebreid (art. 104) en werden de arbeidsgerechten erkend (art. 105). Bovendien werden de art. 135, 136 en 139 opgeheven <sup>(2)</sup>. Ten slotte beslisten de Senaat op 24 maart 1970 en de Kamer op 27 mei 1970 art. 97 G.W. niet te wijzigen.

4. Door de vervroegde ontbinding van de wetgevende Kamers door de Koning, werd de grondwetgevende arbeid plotseling en sine die onderbroken. Zo kon de nieuwe tekst voor art. 22, aangenomen door de Senaat op 12 juni 1969 niet meer door de Kamer worden besproken. Dit was eveneens het geval voor art. 36 (Senaat, 30 april 1970), art. 39 (Senaat, 19 juni 1969), art. 53 (Senaat, 19 juli 1971), art. 57 (Senaat, 26 juni 1969), art. 84 (Senaat, 19 juni 1969). Bovendien werd de onenigheid niet opgelost tussen de Senaat (3 juli 1969) en de Kamer (28 mei 1970) betreffende art. 56bis ; evenmin was dit het geval voor art. 96 (Senaat, 24 maart 1970 en Kamer, 28 mei 1970). Tenslotte werden teksten voor een art. 46bis (het initiatiefrecht van publiekrechtelijke instellingen) en voor de wijziging van art. 68 na voorbereiding in de Senaatscommissie niet meer in openbare vergadering besproken <sup>(3)</sup>.

5. Nauwelijks had men een aanvang gemaakt met het onderzoek van de herziening van andere materies, opge-

nomen in de herzieningsverklaring van 1 maart 1968 : o.m. de economische en sociale rechten (titel II), de voorwaarden van het kiesrecht (art. 47), de geschillen over politiek rechten (art. 93), de juryrechtspraak (art. 98), de verhouding internationaal-nationaal recht (art. 107bis), de administratieve rechtscolleges en de Raad van State (art. 107ter), de spreiding van financiële programma's over verschillende jaren (art. 115bis) en de bevoegdheid van het Rekenhof (art. 116).

6. Reeds het studiecentrum voor de Hervorming van de Staat heeft in zijn besluiten van 1936 de aandacht getrokken van de wetgever op de noodzakelijkheid het communautaire feit in België te erkennen en de instellingen aan deze dualiteit aan te passen. Na de tweede wereldoorlog wordt door de wet van 3 mei 1948 een Centrum opgericht van onderzoek voor de nationale oplossing van de maatschappelijke, politieke en rechtskundige vraagstukken in de Vlaamse en Waalse gewesten. Het eindverslag van dit zgn. Centrum-Harmel werd op het bureau van de Kamer neergelegd op 24 april 1958<sup>(4)</sup>. Tijdens de legislatuur 1961-1965 wordt door de zgn. traditionele partijen in een politieke werkgroep overleg gepleegd over de oplossing van de communautaire betrekkingen en over de efficiënte organisatie van de Staat<sup>(5)</sup>. Op basis van deze werkzaamheden heeft de zgn. Rondetafel-conferentie konkrete voorstellen geformuleerd<sup>(6)</sup>, waaruit de verklaring tot herziening van 1965 is gegroeid<sup>(7)</sup>. Tijdens de legislatuur 1965-1968 werd alleen art. 131 bis en art. 140 ingevoegd in de grondwet en de Nederlandse tekst ervan vastgesteld. Ook werd door de wet van 1 juli 1966 de Vaste Commissie opgericht voor de verbetering van de betrekkingen tussen de Belgische taalgemeenschappen.

7. Na de val van de regering namen de Kamers en de Koning dezelfde tekst van verklaring tot herziening aan als in 1965, met uitzondering van de reeds herziene bepalingen. Uit de geest van deze verklaring blijkt dat de oplossing van de communautaire problemen moet gezien worden in het licht van de modernisering van de instellingen. Nochtans werd het politieke klimaat in de grondwetgevende vergadering duidelijk door de communautaire problematiek beheerst. In haar verklaring en in het akkoord van 12 juni 1968 had de regering de verbintenis aangegaan een dynamische en leidende rol te vervullen, teneinde te komen tot een ernstige hervorming van onze instellingen. Dit gold alleszins voor de communautaire aangelegenheden; de andere hervormingen werden hoofdzakelijk overgelaten aan het parlementair initiatief.

8. De regering diende haar eerste voorstellen bij de Senaatscommissie in op 17 oktober 1968; deze werden enigszins gewijzigd op 28 januari 1969. Wanneer bleek dat de besprekingen in de Senaatscommissie dreigden in een impasse te geraken werd de Werkgroep der 28 voor communautaire problemen opgericht, die vergaderde van 24 september tot 13 november 1969, gevolgd door de Commissie der 24 voor het probleem van Brussel (nov. dec. 1969). Ondertussen werden een aantal teksten in eerste lezing door de Senaatscommissie aangenomen. Een tweede fase werd ingezet door de mededeling van de Eerste Minister tot de Kamers op 18 februari 1970. Op basis van deze mededeling worden nieuwe teksten voorgesteld op 4 maart 1970, waarin geopteerd wordt voor het inschrijven van beginselen in de grondwet en de uitvoering ervan bij wet, al dan niet met een bijzondere meerderheid aan te nemen. In mei en juni 1970 werden de communautaire bepalingen aangenomen in de openbare vergadering van de Senaat, doch het grondwettelijke aanwezigheidsquorum wordt daarna in de Kamer niet bereikt. De derde fase vangt aan met de mededeling van de Eerste Minister van 19 november 1970, waarin de modaliteiten worden uiteengezet

van een vergelijk, dat in zekere mate afwijkt van de voorstellen van 18 februari - 4 maart 1970. Op basis van dit vergelijk wordt in december 1970 de grondwettelijke meerderheid verkregen in beide Kamers en worden de nieuwe artikelen 1, vierde en vijfde lid, 3bis, 3ter, 6bis, 32bis, 38bis, 59bis, 59ter, 86bis, 91 bis, 107quater, 108bis, 108ter en 132 op 24 december door de Koning bekrachtigd en op 31 december 1970 in het Staatsblad gepubliceerd<sup>(8)</sup>.

9. Door de herziening van de grondwet werden deze hervormingen echter nog niet operationeel. Van deze nieuwe bepalingen zijn alleen de art. 86bis en 91bis self-executing. De overige bepalingen vereisen de tussenkomst van de wetgever. In de wet van 3 juli 1971<sup>(9)</sup> wordt de indeling van de leden van de Wetgevende Kamers in taalgroepen geregeld (art. 32bis), alsmede de procedure ter voorkoming van elke discriminatie om ideologische en filosofische redenen (art. 59bis, § 7), de wijze van bekrachtiging en afkondiging van de decreten (art. 59bis, § 5, tweede lid) en de procedure ter voorkoming en regeling van conflicten tussen de wet en het decreet en tussen de decreten (art. 59bis, § 8). In de wet van 21 juli 1971<sup>(10)</sup> worden de culturele aangelegenheden omschreven, de samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen en de werking van de cultuurraden geregeld (art. 59bis, § 1, tweede lid, en § 2). De wet van 26 juli 1971<sup>(11)</sup> regelt de organisatie van de agglomeraties en de federaties van gemeenten (art. 108bis en 108ter). Hiermee is de vereiste wetgevende arbeid, ter uitvoering van de grondwet evenwel niet voltooid. De culturele autonomie o.m. wacht nog op de wetgevende bepalingen ter regeling van de internationale culturele samenwerking, de vaststelling van de objectieve criteria, de aanwijzing van de gemeenschappelijke nationale en internationale instellingen.

#### *B. Het probleem van de ontvankelijkheid van voorstellen tot herziening.*

10. De grondwetgever beschikt niet over een onbegrensde vrijheid de grondwet te herzien, hij is gebonden aan de verklaring tot herziening van de preconstituante. Dit volgt ondubbelzinnig uit het eerste en het derde lid van art. 131 G.W. Doch in welke mate is hij gebonden? Deze vraag heeft zich tijdens deze legislatuur concreet gesteld ten aanzien van de voorstellen van de regering voor de nieuwe bepalingen van art. 1, vierde lid, 59bis en 107quater. Voor de invoering van de culturele autonomie stelde zich bovendien het probleem van de afwijking van grondwetsartikels, die niet voor herziening vatbaar waren verklaard, nl. art. 26 en art. 32. De oplossing die de grondwetgever aan dit algemeen vraagstuk heeft gegeven is dan ook belangrijk voor de evolutie van ons staatsrecht, beheerst door een strakke grondwet.

11. P. Wigny<sup>(12)</sup> is zeer formeel: de grondwetgevende Kamers mogen geen gebruik maken van de hun gegeven toelating om in de grondwet een nieuw artikel in te lassen dat een materie regelt die niet vooraf door de preconstituante werd besproken. Dit was ook de opvatting van de Kamercommissie in 1965<sup>(13)</sup>: wanneer de Kamers bestaande artikelen aanduiden binden zij de grondwetgever niet, maar zijn recht tot herziening blijft beperkt tot de materie die door het artikel bestreken wordt. Wanneer de Kamers besluiten een nieuwe bepaling voor te stellen, moeten zij de materie aanduiden die door de grondwetgever zal kunnen geregeld worden. Deze zal geen andere zaak mogen behandelen. Met A. Mast<sup>(14)</sup>, die overweegt dat het Nationaal Congres de bedoeling had overijde en niet rijpelijk overwogen herzieningen te vermijden, stellen wij de vraag of het oogmerk van de opstellers van art. 131 niet voorbijgestreefd werd en of door de opeenhoping van waarborgen de herziening niet te moeilijk wordt. Deze

auteur is van mening dat in geval van twijfel omtrent de omvang van de bevoegdheid van de wetgever, handelend krachtens art. 131, eerste lid, G.W. en die van de grondwetgever, het beginsel speelt van de volheid van bevoegdheid van de grondwetgever, overigens gebonden aan de procedure-regels van dit artikel. Met dit voorbehoud is zijn beslissingsrecht onbeperkt <sup>(15)</sup>. Aangezien de eigen aard van de grondwet onafscheidelijk verbonden is met de maatschappelijke kontekst die zij moet regelen, kan — binnen de perken aangegeven door de formele grondwetteksten — een wijziging in de uitlegging van de grondwet verantwoord en zelfs vereist zijn door de evolutie van de feitelijke situatie <sup>(16)</sup>. Dit geldt o.i. ook voor art. 131.

12. Het onttrekken van een gebied aan de indeling in provincies (art. 1, vierde en vijfde lid) is een mogelijkheid, die door de preconstituante niet was voorzien. Op 24 maart 1965 nam de Kamer een ontwerp van verklaring aan, waarin sprake was van de herziening van art. 1, door *opheffing* van het vierde lid. De Senaatscommissie <sup>(17)</sup> stelde echter voor de *herziening* in de verklaring op te nemen zonder verdere specificatie.

De Kamer stemt met dit amendement in, doch haar verslaggever voegt daaraan toe, dat de herziening geen ander doel beoogt dan het schappen van een doelloos geworden bepaling <sup>(18)</sup>. Op 13 december 1967 wordt de opheffing van het vierde lid van art. 1 aangenomen in de Senaat met algemeenschap van stemmen <sup>(19)</sup>. Nu stelt de regering een nieuwe instelling voor, die door de preconstituante niet is voorzien. Sommige leden van de Senaatscommissie zijn van mening dat dit voorstel daarom onontvankelijk is. De meerderheid is echter van oordeel dat de grondwetgever niet gebonden is door de *bedoelingen* van de preconstituante en houdt zich aan de *letter* van de verklaring, die de « herziening » voorziet <sup>(20)</sup>. Deze grondwettelijke bepaling wordt noodzakelijk geacht om het politiek oogmerk: de Voerstreek onttrekken aan de indeling in provincies, mogelijk te maken. Sommige leden van de commissie stellen echter uitdrukkelijk dat deze operatie niet de afwijking van andere grondwettelijke bepalingen met zich mag brengen <sup>(21)</sup>.

13. Hetzelfde probleem stelde zich voor de instelling van de culturele autonomie, door het inrichten van raden van parlementsleden met normatieve bevoegdheid. De herzieningsverklaring van 1 maart 1968 bevatte slechts zeer summiere aanwijzingen: er bestaat reden tot herziening van titel I, door invoeging van een art. 3bis betreffende de taalgebieden, van art. 6 door toevoeging van een derde lid betreffende het weren van elke discriminatie, van art. 23 en van titel III, door invoeging van bepalingen, die ertoe strekken publiekrechtelijke instellingen te machtigen voorstellen bij de regering of bij de Kamers aanhangig te maken. De tekst van deze verklaring, identiek aan die van 1965, moet worden geïnterpreteerd aan de hand van de werkzaamheden van de politieke werkgroep en van de Rondetafel-conferentie <sup>(22)</sup>. In de memorie van toelichting van de ontwerpverklaring worden deze aldus samengevat: het bestaan van vier taalgebieden dient in de grondwet erkend te worden; de officiële talen van elk gebied dienen grondwettelijk te worden vastgesteld; de culturele autonomie van het Nederlandse en van het Franse taalgebied moet grondwettelijk erkend worden; de modaliteiten van deze autonomie worden bepaald door de wetgever; de meerderheid in elke taalgroep in Kamer en Senaat wordt vereist <sup>(23)</sup>. De Rondetafel-conferentie had een tekst voorbereid die luidde: het Nederlands een het Frans taalgebied zijn autonoom in culturele aangelegenheden <sup>(24)</sup>. Doch voor de cultuurraden werd toen enkel reglementaire bevoegdheid en recht van initiatief voorzien. In het regeringsakkoord van 12 juni 1968 spreekt men van nieuwe instellingen die in welbepaalde culturele aangelegenheden de bevoegdheid

krijgen om decreten te stemmen, die kracht hebben van regionale wetten (punt 14 van het akkoord). Van reglementaire bevoegdheid en recht van initiatief in 1965 evolueert men naar quasi-wetgevende bevoegdheid. Ook hier treedt men buiten de inzichten en de bedoeling van de preconstituante. Voor de toekenning van deze decretale bevoegdheid vindt men overigens moeilijk steun in de tekst van de herzieningsverklaring.

14. Voor de gewestelijke instellingen (art. 107quater) stelde het probleem zich nog scherper: noch in 1965, noch in 1968 is er sprake geweest van de grondwettelijke indeling in gewesten. Men had zich voorgenomen de economische decentralisatie bij gewone wet te realiseren. In de mededeling van de Eerste Minister van 18 februari 1970 wordt het voorstel van deze instellingen het eerst geformuleerd, gesteund op de werkzaamheden van de Werkgroep der 28. In de Kamercommissie werd in 1965 een amendement verworpen om in de verklaring de mogelijkheid tot de inrichting van gewestelijke instellingen te scheppen <sup>(25)</sup>. In de Senaatscommissie ondergaat dit voorstel hetzelfde lot <sup>(26)</sup>. Men voegde eraan toe dat de grondwet de indeling van het land in streken (*régions*) niet verbiedt; zij kan dus door de wetgever worden ingericht met de bevoegdheid en de autonomie die hij gepast zou achten. De Senaatscommissie gaat dan op zoek naar aanknopingspunten met de herzieningsverklaring en meent die wellicht te kunnen vinden in de combinatie van art. 3bis (taalgebieden) en art. 108 (decentralisatie), ruim geïnterpreteerd <sup>(27)</sup>. Omdat er toch enige ongerustheid bestaat over de ontvankelijkheid van het regeringsvoorstel zoekt de Senaatscommissie haar heil in een zeer algemene tekst die enkel het beginsel bevat van de gewestelijke decentralisatie met verordenende bevoegdheid, uit te oefenen door organen samengesteld uit verkozen mandatarissen. Voor het aantal gewesten, de benaming, de afbakening, de samenstelling van de organen, hun bevoegdheid en werking wordt verwezen naar de wetgever <sup>(28)</sup>. In deze vaagheid samen met de reeds bestaande mogelijkheid van interprovinciale samenwerking (art. 108) meent men het probleem van de ontvankelijkheid te hebben opgelost, zo niet omzeild <sup>(29)</sup>.

15. Bij de inrichting van de cultuurraden, samengesteld uit parlementsleden en bevoegd om decreten tot stand te brengen, die de kracht hebben van regionale wetten, rees het probleem van de verenigbaarheid van deze nieuwe instellingen met art. 26 en 32 G.W. Toen voorgesteld werd art. 26 G.W. voor herziening vatbaar te verklaren werd dit uitdrukkelijk afgewezen <sup>(30)</sup>. Dit voorstel had echter niet de culturele autonomie op het oog, doch de overdracht van wetgevende bevoegdheid aan bepaalde commissies of afdelingen van het Parlement. Doch interpreteert men de cultuurraden als organen van de wetgevende macht dan stuit men noodzakelijk op dit bezwaar van art. 26, gecombineerd met art. 131 G.W. Sommige leden van de Senaatscommissie zijn van oordeel dat de instelling van de cultuurraden art. 26 G.W. miskent. Men vreest voor een uitholling van de wetgevende macht <sup>(31)</sup>, vermits de decreten niet niet onder de toepassing vallen van art. 107 G.W. <sup>(32)</sup>. Deze decretale bevoegdheid doet afbreuk aan het beginsel van de primautéit van de wet, sluitstuk van ons publiek recht. Deze primautéit geldt niet alleen t.a.v. de individuele personen, doch ook t.a.v. alle machten. Doordat de cultuurraden een wetgevende bevoegdheid verkrijgen, waarvan de uitoefening onttrokken is aan het hoog toezicht van de Kamers, aan het administratief toezicht van de Koning en aan de controle van de rechterlijke macht, zijn deze onafhankelijk van het parlement en kunnen zij er de mededinger van worden <sup>(33)</sup>. De eenheid van de wetgevende macht, terwijl de verordenende bevoegdheid over een veelheid van organen is verdeeld, stelt duidelijk het beginsel in het licht dat de wet de bron is van alle andere normen

en er boven staat. De verordeningsmacht van de Koning is een aspect van de uitvoering van de wetten. De verordeningsbevoegdheid van provincies en gemeenten is onderworpen aan het toezicht van de Koning. Bovendien zijn alle besluiten en verordeningen onderworpen aan de wettelijkheidscontrole van hoven en rechtbanken en aan de vernietigingsbevoegdheid van de Raad van State. Door te bevestigen dat de decreten zullen gelden als gewestelijke wetten heeft men aan de uitvoerende macht het administratief toezicht, aan de wetgevende macht de mogelijkheid om anders te legiferen en aan de rechterlijke macht de wettelijkheidscontrole willen ontnemen. Aldus wordt de soevereiniteit van de wetgevende Kamers en van de regering, voor deze verantwoordelijk, in het gedrang gebracht<sup>(34)</sup>. Samengevat: van de primauteit van de wet in formele zin en van de eenheid van de wetgevende macht wordt afbreuk gedaan.

16. De minister van Communautaire Betrekkingen betwist deze redenering. De wet in de zin van art. 26 G.W. en in de zin van de grondwet in het algemeen is de wet in formele zin. Van de wet in materiële zin geeft zij geen omschrijving<sup>(35)</sup>. De wetgever bezit de residuaire bevoegdheid, doch dit residu is onbepaald en kan door de grondwetgever worden beperkt, zoals reeds in 1831 aan de provincies en de gemeenteraden de behartiging van de uitsluitend provinciale en gemeentelijke belangen werd opgedragen (art. 31 en art. 108). Overigens is ons staatsrecht niet gekenmerkt door een strakke afbakening van bevoegdheden, zo neemt de Koning door de uitoefening van zijn verordeningsbevoegdheid deel aan de wetgevende functie vermits zijn verordening materieel een wet is<sup>(36)</sup>. De cultuurraden zijn geen organen van de wetgevende macht in de zin van art. 26, omdat zij geen wetten in formele zin tot stand brengen. Zonder de geest van de grondwet te schenden kan *normatieve* bevoegdheid worden verleend aan de cultuurraden. De herziening van art. 26 G.W. is hiertoe niet noodzakelijk<sup>(37)</sup>. Samengevat: aan de beginselen dat de wetgevende macht in de zin van art. 26 het monopolie bezit de wet in formele zin tot stand te brengen en de residuaire *normatieve* bevoegdheid heeft, doet de grondwetgever geen afbreuk wanneer hij dit residu beperkt en *normatieve* bevoegdheid, in de vorm van decreten, toewijst aan nieuwe organen.

17. Noch de argumenten van de tegenstanders van de decretale bevoegdheid, noch die van de voorstanders overtuigen volkomen: men kan niet loochenen dat de eenheid van de wetgevende macht, een fundamenteel beginsel is in ons staatsrecht, evenals de primauteit van de wet, binnen de grenzen van de grondwet. Van dit beginsel werd echter afgeweken door het arrest van het Hof van Cassatie van 27 mei 1971 door de primauteit van het bij wet goedgekeurde en self executing verdrag te bevestigen op de nationale wet. Niemand zal betwisten dat dit een gelukkige oplossing is. Binnen de grenzen van de nationale rechtsorde stelt het probleem zich echter anders. In de Kamercommissie heeft men dan argumenten gezocht om aan te tonen dat zelfs binnen zijn bevoegdheidsbeperking *ratione materiae* en *ratione loci* het decreet niet de gelijke is van de wet. Tenminste onrechtstreeks is het decreet onderworpen aan het toezicht van organen die de nationale soevereiniteit vertolken: de koninklijke bekrachtiging van de decreten zou niet dezelfde betekenis hebben als die van de wetten. Terwijl t.a.v. de wet hoe dan ook de wil van de wetgevende Kamers moet prevaleren zou dit t.a.v. de decreten in ernstige en uitzonderlijke gevallen anders verlopen. De minister is niet verantwoordelijk voor de cultuurraad en in geval van conflict zou hij op wettelijke wijze de bekrachtiging kunnen uitstellen, zo hij zich gesteund weet door de parlementaire meerderheid<sup>(38)</sup>. Voor de culturele autonomie is dit een zeer gevaarlijke redenering: zij

insinueert een suspensief vetorecht van de minister tot de Kamers zich hebben uitgesproken<sup>(39)</sup>. Men heeft dus ten allen prijze een juridisch argument gezocht om op de bezwaren van art. 26 G.W. te antwoorden.

18. De cultuurraden werden nog bedreigd door art. 32 G.W.: de parlementairen vertegenwoordigen de gehele natie, niet een bepaald gebied of een cultuurgemeenschap<sup>(40)</sup>. Omwille van de normatieve bevoegdheid van de cultuurraden worden ze samengesteld uit de verkozen leden van Kamer en Senaat; de cultuurraden zijn echter geen deelparlementen, maar zelfstandige lichamen<sup>(41)</sup>. De hoedanigheid van parlements lid is een voorwaarde van zittingsrecht in de cultuurraden, doch zij zetelen er niet in die hoedanigheid. De grondwet voorziet beide ambten, doch haalt ze niet door elkaar. Wanneer een parlements lid een decreet stemt dat in zijn taalgebied wordt toegepast, dan doet hij dit niet als vertegenwoordiger van de natie, doch omdat hij lid is van de cultuurraad, waardoor het bezwaar tegen de samenstelling van de cultuurraden, op grond van art. 32, wegvalt<sup>(42)</sup>.

19. Doch eens art. 59bis van kracht, stelt men dat wet en decreet gelijkwaardige uitingen zijn van de wetgevende macht, zij het dan met een dubbele beperking wat het decreet betreft<sup>(43)</sup> en dat de cultuurraden twee andere organen zijn van de wetgevende macht met beperkte bevoegdheid<sup>(44)</sup>. Met verlaet de aanvankelijke terughoudendheid.

20. Tegen de niet-ontvankelijkheid worden echter niet alleen juridische doch ook politieke argumenten gesteld. Als voorbeeld enkele verkorte citaten: de richting door de preconstituante aangegeven dagtekende in werkelijkheid uit 1965. De verkiezingen van 1968 hebben aangetoond dat een aanzienlijk deel van het kiezerskorps een verder gaande autonomie van de twee grote taalgebieden nastreeft<sup>(45)</sup>. Als de culturele autonomie wordt afgewezen zoals de regering ze voorstelt, zal de Vlaamse bevolking de indruk hebben dat men zich van juridische argumenten bedient om ze te doen stranden<sup>(46)</sup>. Men legt de nadruk op het realistisch en politiek argument dat de culturele autonomie onontbeerlijk is<sup>(47)</sup>. De vorige regering is gevallen over een cultureel probleem. Men moet de werkelijke toestand in het land onder ogen zien<sup>(48)</sup>. Het zou onvoorzichtig en voor België gevaarlijk zijn de hervorming uit te stellen door zijn toevlucht te nemen tot een nieuwe verklaring tot herziening<sup>(49)</sup>. Wellicht hebben deze argumenten het zwaarst doorgewogen? Dit zou overigens niet per se strijdig zijn met ons staatsrecht.

21. Voor snel evoluerende tijden zou de grondwetgever van 1831 wellicht art. 131 anders hebben geredigeerd. Maar zolang dit artikel niet is gewijzigd moeten zijn spelregels worden nageleefd<sup>(50)</sup>. De grondwetgever van 1968 heeft die op een genuanceerde wijze geïnterpreteerd. Het is niet de preconstituante die de inhoud van de herziening heeft te dicteren. Zij kan alleen artikelsgewijze of anders de materie aanwijzen. Zo niet, wordt het beroep op de natie tussen de verklaring en de herziening een ijdele waarborg. In tegenstelling tot de herzieningen van 1893 en 1920-1921 was de repercussie van de regeling van de communautaire betrekkingen op het evenwicht van onze instellingen onvermijdelijk. Dat hierbij interferenties optraden met niet voor herziening vatbaar verklaarde artikelen kon moeilijk vermeden worden, evenmin als de noodzakelijkheid de verklaring tot herziening zeer ruim te interpreteren om een zgn. globale oplossing te bereiken. De grondwetgever is hierbij niet roekeloos te werk gegaan, en hij heeft gehandeld niet als een oorspronkelijke, doch als een aan procedures gebonden geïnstitueerde grondwetgevende macht<sup>(51)</sup>. Wanneer twee verdedigbare inter-

pretaties tot herziening werden voorgesteld heeft hij deze gekozen, die klaarblijkelijk het meest in overeenstemming was met de verwachtingen van de meerderheid van de burgers, zoals die tot uitdrukking kwam in de grondwetgevende verkiezingen en met de uitdrukking die daaraan kon gegeven worden bij de vorming van een grondwetgevende meerderheid in het parlement. Om dit te bereiken heeft de grondwetgever de constitutionele ordening niet miskend, noch roekeloos geïnterpreteerd, doch met de volheid van zijn bevoegdheid een bepaalde interpretatie verkozen, uitdrukkelijk of impliciet. In deze houding van niet-miskenning, doch van uitlegging van de grondwet ligt de constitutionele wettelijkheid van de doorgevoerde hervormingen.

*C. De toepassing van art. 1, vierde lid in het licht van art. 3bis of het probleem van de Voerstreek.*

22. Het nieuw artikel 1, vierde lid, G.W. laat de wetgever toe bepaalde gebieden, waarvan hij de grenzen vaststelt, in afwijking van het eerste lid te onttrekken aan de indelingen in provincies, deze gebieden onder het rechtstreeks gezag te plaatsen van de uitvoerende macht en ze een eigen statuut toe te kennen. Het vijfde lid van dit artikel schrijft voor dat deze wet met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen, wat haar een zeker communautair karakter geeft. Deze bepaling werd in de grondwet opgenomen ter realisatie van punt 59 van het regeringsakkoord: de zes gemeenten van de Voerstreek zullen in een autonoom kanton worden gegroepeerd, dat rechtstreeks zal afhangen van de minister van Binnenlandse Zaken. Het administratief en schoolregime zal de daadwerkelijke keuze van de inwoners waarborgen. Ter regeling van deze kwestie werd deze algemene regeling in de grondwet opgenomen<sup>(52)</sup>. Zoals sommige stadstaten in het Heilige Roomse Rijk was het dus de bedoeling de Voerstreek « Reichsunmittelbar » te maken. Hiertoe moest de grondwet worden herzien: deze operatie wijkt immers af van art. 1, eerste lid, art. 31 en 108 G.W.<sup>(53)</sup>. In de vereiste dat de wet die een gebied aan de indeling in provincies onttrekt met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen (de meerderheid in elke taalgroep en de twee derde meerderheid) wordt ook een waarborg gelezen tegen misbruik door de wetgever<sup>(54)</sup>.

23. Art. 3bis bepaalt dat België vier taalgebieden omvat: het Nederlands taalgebied, het Frans taalgebied, het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad en het Duits taalgebied. De huidige grenzen van deze taalgebieden werden vastgesteld in de wet van 2 augustus 1963 op het taalgebruik in bestuurszaken, gewijzigd door de wet van 23 december 1970<sup>(55)</sup>. Deze wet moet overigens gelezen worden in samenhang met de wet van 8 november 1962 tot wijziging van provincie-, arrondissements- en gemeentegrenzen<sup>(56)</sup>. Deze grenzen heeft men in de grondwet willen bekrachtigen door de eventuele wijziging ervan afhankelijk te stellen van een ruime consensus van de twee grote gemeenschappen<sup>(57)</sup>. Het grondwettelijk beginsel dat elke gemeente van het Rijk deel uitmaakt van één van deze taalgebieden is verder belangrijk voor het hier behandelde probleem. Dit luidt als volgt: kan de wetgever bij toepassing van art. 1, vierde lid, op de gemeenten van de Voerstreek al dan niet afwijken van art. 3bis?

24. De mogelijkheid een gebied niet alleen aan de indeling in provincies, doch ook aan de indeling in taalgebieden te onttrekken werd uitdrukkelijk verworpen bij de bespreking van art. 1, vierde lid<sup>(58)</sup>. Anderzijds werden alle amendementen om in art. 3bis de bepaling te schrappen, dat alle gemeenten deel uitmaken van één der vier taalgebieden verworpen<sup>(59)</sup>. Bij een wet aan te nemen met een bijzondere meerderheid kunnen dus wel veranderingen

of correcties worden aangebracht in de grenzen van deze taalgebieden, doch het creëren van eilanden, die tot geen taalgebied behoren is grondwettelijk uitgesloten. Bovendien worden vier taalgebieden grondwettelijk erkend en slechts vier. De wetgever kan geen nieuwe taalgebieden oprichten, bij afwezigheid van een bepaling in art. 3bis analoog met het derde lid van art. 1: de wet kan, indien daartoe redenen zijn, het grondgebied indelen in ene groter aantal provincies. Het tweetalig gebied wordt beperkt tot Brussel-hoofdstad. Dit is een welomschreven geografisch gebied, dat zich uitstrekt over het grondgebied van de negentien gemeenten van het gelijknamig administratief arrondissement. De oprichting van een tweetalig gebied, dat niet aan het hoofdstedelijk gebied grenst kan niet beschouwd worden als een verandering in de grenzen van de taalgebieden en dus bij de wet niet worden doorgevoerd. De Voergemeenten moeten bijgevolg tot het Nederlands of het Frans taalgebied behoren wegens hun geografische ligging; door een wet aan te nemen met een bijzondere meerderheid kunnen zij van het Nederlands naar het Frans taalgebied worden overgebracht (« juridische » hypotese). Doch wanneer men deze redenering niet aanvaardt is er een juridisch nog klemmender motief om de hypotese van een nieuw taalgebied of van een onttrekken aan de indeling in taalgebieden te verwerpen, nl. art. 59bis. Deze operatie zou immers een bevoegdheidsvacuum scheppen op onderwijsgebied en voor de culturele aangelegenheden. Voor deze materies moet, met uitzondering voor het Duits taalgebied en de gemeenschappelijke instellingen in Brussel-hoofdstad, ofwel de Nederlandse ofwel de Franse cultuurraad bevoegd zijn. Deze bevoegdheid echter hangt *ratione loci* af van de afbakening in taalgebieden. Ook de modaliteiten van samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen (art. 4 en 5 van de wet van 21 juli 1971) doen geen afbreuk van dit territorialiteitsbeginsel. Doch hiermede is het probleem slechts schijnbaar opgelost.

25. De indeling in taalgebieden en de culturele autonomie houden in wezen slechts weinig verband met de concrete wettelijke taalregeling, behalve te Brussel-hoofdstad dat grondwettelijk tweetalig is (art. 3bis en art. 108ter). Art. 59bis duidt de organen aan, die bevoegd zijn de taalregeling vast te stellen (art. 59bis, §§ 3 en 4). Doch de grondwet schrijft geen bepaalde taalregeling voor. Zo zou de Nederlandse cultuurraad bij decreet b.v. de meertaligheid kunnen invoeren van sommige havendiensten in de zeehavens. Dit leidt tot het eigenaardige resultaat dat de oprichting van een tweetalig gebied in de Voerstreek ongrondwettelijk is, terwijl tegen de invoering van een identieke taalregeling door de wetgever (zelfs met een gewone meerderheid) geen enkel grondwettelijk bezwaar zou rijzen. Nochtans kan dit genuanceerd worden aan de hand van de voorbereidende besprekingen over het tenslotte niet herziene art. 23, gedeeltelijk terug opgenomen in art. 59bis. De Senaat had op 25 juni 1970 een nieuwe tekst aangenomen voor art. 23, die het principe bevat dat het Nederlands de officiële taal is van het Nederlands taalgebied. Bijzondere taalregelingen kunnen worden ingevoerd in sommige gemeenten *zonder afbreuk te doen aan dit beginsel*. Volgens de interpretatie daaraan gegeven door de Senaatscommissie<sup>(60)</sup> betekent dit een eerbiediging van de integriteit van de taalgebieden: nl. dat het gebruik van het Nederlands *verplichtend* is in het Nederlands taalgebied, terwijl het gebruik van een andere taal slechts kan: worden *toegelaten*, wanneer daar redenen toe zijn. Dit is een andere situatie dan de tweetaligheid te Brussel die al volgt omschreven werd: de officiële talen zijn het Nederlands en het Frans, *op voet van gelijkheid*, in het taalgebied Brussel-hoofdstad. Er is o.i. geen afdoende reden om de wil van de grondwetgever in verband met de betekenis van art. 3bis en van 59bis niet mede te

interpreteren aan de hand van de werkzaamheden voor art. 23. De invoering van de tweetaligheid, *op voet van gelijkheid*, zoals die door de regering voor de Voerstreek werd voorgesteld zou dan zo niet strijdig zijn met de letter, dan toch met de geest van de grondwet<sup>(61)</sup>.

Dit ontwerp schept de grootste onzekerheid in verband met de vraag tot welk taalgebied deze gemeenten gaan behoren, met als gevolg dat het niet duidelijk blijkt welke cultuurraad bevoegd is. Een condominium van beide? Doch dit zou betekenen dat deze gemeenten *en* tot het Nederlandse *en* tot het Franse taalgebied behoren, wat strijdig is met de bepaling dat elke gemeente deel uitmaakt van *één* taalgebied (art. 3bis, tweede lid). Volgens de letter van de grondwet kan de wetgever de Voerstreek onttrekken aan de provincie Limburg en een tweetalig regime invoeren, wanneer hij duidelijk en uitdrukkelijk stelt tot welk bestaand taalgebied deze gemeenten blijven of zullen behoren. Immers het onttrekken van een gebied aan de indeling in provincies schept een vacuum in de wijze waarop de taalgebieden geografisch werden afgebakend in de wet van 2 augustus 1963.

26. Tenslotte, wat is het statuut van de Voerstreek na de herziening van de grondwet? Deze zes gemeenten behoren tot de provincie Limburg (art. 1, § 1 van de wet van 8 november 1962) en dus tot het Nederlandse taalgebied (art. 3, § 1, 1° van de wet van 3 augustus 1963). Voor de culturele aangelegenheden en het onderwijs is de cultuurraad voor de Nederlandse cultuurgemeenschap bevoegd (art. 59bis § 2 en § 4, eerste lid G.W.). Doch als groep van gemeenten palend aan een ander grondgebied, waar de wet het gebruik van een andere taal toelaat of voorschrijft (art. 8 van de wet van 3 augustus 1963) is niet de Nederlandse cultuurraad, doch de nationale wetgever bevoegd de taalregeling in het onderwijs, de bestuurszaken en de ondernemingen vast te stellen (art. 59bis, § 3 en § 4, tweede lid G.W.). Bovendien blijven de praktische uitvoeringsbesluiten inzake onderwijs, evenals de feitelijke toestanden op cultuurgebied in de Voerstreek, ten behoeve van de inwoners die het Nederlands niet gebruiken, gehandhaafd. Die maatregelen en toestanden kunnen niet worden gewijzigd dan met instemming van de twee culturraden (art. 5 van de wet van 21 juli 1971). De waarborgen verleend door de gecoördineerde wetten op het taalgebruik in bestuurszaken van 18 juli 1966 en door de wet van 30 juli 1963 op het taalgebruik in het onderwijs blijven gehandhaafd. Kan de « pacificatie » van dit gebied niet worden gerealiseerd, zonder de grondwet te schenden?

*D. Problemen in verband met de onderlinge verhoudingen tussen de artikels 3bis, 3ter, 32bis, 59bis en 59ter van de grondwet voor de Duitse cultuurgemeenschap.*

27. België omvat drie cultuurgemeenschappen: de Nederlandse, de Franse en de Duitse (art. 3ter, eerste lid, het enig artikel van een nieuwe titel 1bis: de cultuurgemeenschappen). Daarmede is het onmiddellijk duidelijk dat de principiële erkenning van deze gemeenschappen niet verwijst naar een indeling van het grondgebied, wat wel het geval is voor de taalgebieden. Deze plechtige erkenning van drie cultuurgemeenschappen werd in de grondwet opgenomen om uitdrukking te geven aan het beginsel van werkelijke en volledige autonomie op cultureel gebied van de twee grote gemeenschappen, zonder daarbij de Duitse gemeenschap te vergeten. Men verkoos de term cultuurgemeenschap boven taalgemeenschap; over de inschrijving in een wettekst van het begrip « gemeenschap » bestond wel enige aarzeling<sup>(62)</sup>. Op deze principiële erkenning volgt dan de aankondiging van de

culturele autonomie: elke cultuurgemeenschap heeft de bevoegdheden welke haar door de grondwet of door wetten aangenomen krachtens deze laatste worden toegekend. In de Kamercommissie deed men opmerken dat niet de gemeenschappen, doch alleen hun organen bevoegdheden kunnen hebben<sup>(63)</sup>.

28. Juridisch bestaan deze cultuurgemeenschappen niet als een verzameling of groepering van personen, die op basis van persoonlijke hoedanigheden of vrije keuze tot deze gemeenschap behoren. Hun bevoegdheden zijn duidelijk territoriaal begrensd. Behalve de uitzonderingen voor Brussel-hoofdstad deinen de decreten van elke cultuurraad niet uit over de grenzen van het eigen taalgebied<sup>(64)</sup> en zijn zij blindend voor alle burgers, die het taalgebied bewonen, ongeacht de omstandigheid of men zich tot de betrokken cultuurgemeenschap rekent of niet. Dit beginsel van de territorialiteit van de cultuurgemeenschappen, gevestigd door art. 59bis wordt in enige mate verzwakt door de organisatie van de samenwerking tussen de Nederlandse en de Franse cultuurgemeenschappen (art. 4 en 5 van de wet van 21 juli 1971). In de schoot van elke cultuurraad bestaat een commissie die tot doel heeft de samenwerking te bevorderen (art. 4, § 1, eerste lid). Bovendien werd in deze wet bevestigd, dat onverminderd de territoriale bevoegdheid van elke cultuurraad de bestaande praktische uitvoeringsmaatregelen inzake onderwijs gehandhaafd blijven ten behoeve van de inwoners van de zes randgemeenten en van de taalgrensgemeenten, die niet de taal van het taalgebied gebruiken, evenals de feitelijke toestanden welke nu in die gemeenten bestaan op cultuurgebied. Deze maatregelen en toestanden kunnen niet worden gewijzigd dan met de instemming van de twee culturraden (art. 5, eerste lid). Hierdoor strekt de bevoegdheid van elke cultuurraad<sup>(65)</sup> voor de bestaande toestanden zich uit tot instellingen en verenigingen, die gevestigd zijn buiten de eigen bevoegdheidsfeer van de betrokken cultuurraad, omdat de wetgever het behoud van de bestaande culturele toestanden en waarborgen heeft gewenst<sup>(66)</sup>. Dit *status quo* behelst ook dat elke uitbreiding van deze toestanden of waarborgen afhankelijk is van de instemming van de twee culturraden<sup>(67)</sup>. In de Kamercommissie werd de vraag gesteld of de Franse cultuurraad in Vlaanderen culturele activiteiten in het Frans mag subsidiëren. Hierop antwoordt de Minister voor communautaire betrekkingen: de culturraden zijn ieder wat hem betreft slechts bevoegd in de twee ééntalige gewesten. De Brusselse agglomeratie blijft onder het nationale Parlement en het rijksbestuur ressorteren, met uitzondering van de instellingen die uitsluitend betrekking hebben op één taalgemeenschap. Daaruit moet worden afgeleid dat een cultuurraad instellingen die gevestigd zijn en functioneren in het ééntalige gebied dat afhangt van de andere raad, niet kan subsidiëren<sup>(68)</sup>. Doch kan een instelling gesubsidieerd worden die gevestigd is in het eigen bevoegdheidsgebied doch waarvan de activiteiten uitsluitend, hoofdzakelijk of bijkomstig gericht zijn naar het andere taalgebied? B.v. kan de Nederlandse cultuurraad het Reizend Volksteater subsidiëren ook voor opvoeringen in Wallonië? Of moet deze kwestie voorafgaandelijk het voorwerp uitmaken van bespreking in de verenigde commissie van samenwerking en de instemming van beide culturraden verkrijgen (art. 4 en 5 van de wet van 21 juli 1971)?

29. De gevolgen van deze territorialiteitsregeling zijn belangrijk voor de Duitse cultuurgemeenschap, die als minderheid meer dan wie ook belang heeft bij, zo niet recht heeft op behoorlijke waarborgen. De grondwettelijke erkenning van het Duits taalgebied (art. 3bis) en van de Duitse cultuurgemeenschap (art. 3ter) is voor een minder-

heid alleszins belangrijk. Het Duitse taalgebied omvat de 25 gemeenten opgesomd in art. 5 van de wet van 2 augustus 1963. Bovendien leeft een belangrijke Duitstalige minderheid in de zgn. «gemeenten van Malmédy». De Franstalige minderheid in het Duits taalgebied wordt beschermd, evenals de Duitstalige minderheid in het Malmédysse (art. 8 van de wet van 2 augustus 1963) <sup>(69)</sup>. Op grond van art. 59bis, § 4, tweede lid is in de gebieden waar de Duitse taal officiële taal is of waar het gebruik ervan wordt voorgeschreven of toegelaten alleen de nationale wetgever bevoegd de taalregeling vast te stellen. Dit is een waarborg voor de Duitse cultuurgemeenschap.

30. Voor de culturele aangelegenheden, het onderwijs en de culturele samenwerking ligt het probleem anders: art. 59ter voorziet in de oprichting van een Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap. *Ratione loci* kan deze raad uitsluitend bevoegd zijn voor het Duitse taalgebied. De belangrijke Duitse minderheid in de gemeenten rond Malmédy ressorteert onder de bevoegdheid van de Franse cultuurraad. Oorspronkelijk werd voor deze raad uitsluitend een adviserende bevoegdheid voorzien <sup>(70)</sup>. In de latere voorstellen wordt deze bevoegdheid niet nader omschreven. Men stelt vast dat deze raad niet kan worden samengesteld uit parlementsleden. Decretale bevoegdheid wordt daarom uitgesloten. Zonder precisering in de grondwet belooft de regering dat de bevordering van de Duitse cultuur zal behartigd worden, o.m. door de eerbied voor de Duitse taal in de massa-media en het onderwijs en door de nodige middelen ter beschikking te stellen om het cultureel leven te ontwikkelen. De raad zal werkelijke bevoegdheden verkrijgen: zo wordt op een bepaald ogenblik gesproken van reglementaire bevoegdheid <sup>(71)</sup>. Dit kan een bevredigende oplossing bieden binnen het Duitse taalgebied, doch hoe de culturele belangen behartigen van de Duitstalige minderheid, die leeft binnen het bevoegdheidsgebied van de Franse cultuurraad? Op 16 juni 1970 had de Senaat een tekst aangenomen voor art. 59ter, waarvan het derde lid luidt: zij (de wet) verleent hem (de Raad) de bevoegdheid de culturele aangelegenheden te regelen die zij aanwijst en bepaalt de vormen van samenwerking met de andere cultuurgemeenschappen. In de uiteindelijke redactie werd deze paragraaf geschrapt. De Eerste Minister verklaarde in de Senaat dat de huidige redactie «de ruimste mogelijkheden» biedt <sup>(72)</sup>.

31. De organisatie van de samenwerking tussen de Franse cultuurraad en de Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap schept echter bijzondere problemen, die niet kunnen worden opgelost volgens de modaliteiten van de samenwerking tussen de «grote» cultuurgemeenschappen. Tussen wie moet deze samenwerking worden besproken? Zo deze afspraken moeten tot stand gebracht worden in de schoot van een commissie, die organen met normatieve bevoegdheid vertegenwoordigen dan moet daar naast de Franse cultuurraad het Nationaal Parlement in vertegenwoordigd zijn, wat tenminste eigenaardig kan lijken. Overigens kunnen in dat geval de vertegenwoordigers van de Duitse cultuurgemeenschap slechts adviserend optreden. Een overlegorgaan tussen de Raad van de Duitse cultuurgemeenschap en de Franse cultuurraad (o.m. voor het culturele beleid in de streek van Malmédy), waarvan de besluiten resp. bij wet en bij decreet worden bekrachtigd is een andere mogelijkheid. Doch zo de Franse cultuurraad niet geneigd zou zijn de Duitse cultuur binnen zijn bevoegdheidsgebied bevorderd te zien, kan in dat geval de wetgever voor een culturele minderheid beschermend optreden en bepaalde maatregelen opleggen? Zou dit anderdeels geen inbreuk zijn op de cultuurautonomie zoals deze grondwettelijk gewaarborgd is in art. 59 bis, volgens het beginsel van territorialiteit?

32. Uit deze beschouwingen blijkt dat de toepassing van dit beginsel op ruimtelijk niet volledig homogene, doch autonome cultuurgemeenschappen een aantal problemen stelt, waarvan de oplossing niet steeds kan gevonden worden door toepassing van de beginselen, die er aan ten grondslag liggen. Dit is het geval voor de Duitse cultuurgemeenschap. Het behoud van hetgeen verworven is aan culturele infrastructuur en middelen in de streek van Malmédy kan gewaarborgd worden: voor afschaffing ervan zou men b.v. de instemming van het nationale parlement kunnen bedingen. Doch de uitbreiding ervan, zonder de instemming van de Franse cultuurraad, lijkt ons in het raam van art. 59 bis zeer moeilijk te realiseren.

33. Bij de indeling van de gekozen leden van elke Kamer in een Nederlandse en een Franse taalgroep (art. 32 bis) stellen zich delicate problemen, t.a.v. de eerbiediging van de Duitse taal en de Duitse cultuurgemeenschap. Deze indeling in taalgroepen, waaraan alleen de senatoren van rechtswege (art. 58 G.W.) niet zijn onderworpen, is noodzakelijk voor de berekening van de meerderheid bij de stemming over wetten, aan te nemen met een bijzondere meerderheid (art. 1, vierde en vijfde lid, art. 3 bis, laatste lid, art. 59 bis, § 1, tweede lid en § 2, art. 107 quater), voor de samenstelling van de cultuurraden voor de Nederlandse en de Franse cultuurgemeenschappen (art. 59 bis, § 1, eerste lid), voor de opschortende procedure van art. 38 bis en wellicht ook onrechtstreeks voor de verzekering van het evenwicht in de Ministerraad (art. 86 bis). Terwijl in de eerste regeringsvoorstellen de criteria in de grondwettelijke tekst zelf waren opgenomen, heeft men daarna geopteerd voor een regeling ervan bij wet <sup>(73)</sup>. De indeling van de verkozen leden van de Kamers in taalgroepen werd geregeld door art. 1 tot 3 van de wet van 3 juli 1971, waarin de oorspronkelijke regeringsvoorstellen voor het huidige art. 32 bis haast volledig werden overgenomen. Er werden criteria vooropgesteld: een objectief criterium: nl. de plaats waar het kiescollege zijn stem uitbrengt en een subjectief criterium: de taal waarin de eed uitsluitend of het eerst wordt afgelegd. Dit subjectief criterium is enkel van toepassing op de kamerleden, verkozen in het kiesarrondissement Brussel, de rechtstreeks verkozen senatoren uit deze kiesomschrijving, de provinciale senatoren van Brabant en de gecoöpteerde senatoren.

34. De eventuele Duitstalige parlementairen verkozen in het arrondissement Verviers of door de provincieraad van Luik behoren *van rechtswege* tot de Franse taalgroep. De gecoöpteerde senatoren die de eed uitsluitend of het eerst in het Duits afleggen behoren *van rechtswege* tot de Franse taalgroep <sup>(74)</sup>. Een amendement om de Duitstalige parlementairen het recht te verlenen tot geen taalgroep te behoren werd tijdens de besprekingen over de herziening van de grondwet verworpen <sup>(75)</sup>. Het probleem is uiteraard beperkt van omvang: naar verluid zetelden in de grondwetgevende vergadering twee Duitstalige leden. Nochtans roept dit enkele vragen op van principiële aard: mag de wetgever bij de vaststelling van de wijze van indeling in taalgroepen voorbijgaan aan de grondwettelijke erkenning van de Duitse cultuurgemeenschap? De huidige regeling brengt o.m. met zich, dat de Duitstalige parlementairen van rechtswege deel uitmaken van de Franse cultuurraad, terwijl er hoegenaamd geen zekerheid over bestaat dat zij zullen deel uitmaken van de Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap. Ongetwijfeld kunnen zij in de schoot van de Franse cultuurraad de ambassadeurs zijn van de rechtmatige culturele belangen van de Duitstalige minderheid binnen het Frans taalgebied. Bovendien is het bij de toepassing van art. 38 bis en voor de uitvoering van art. 107 quater ongetwijfeld juist dat de sociale, maat-

schappelijke en economische belangen van het Duitse taalgebied samenvloeien met die van Wallonië. Nochtans kan men zich afvragen of in de geest van art. 3 bis en 3 ter de wet niet had kunnen stipuleren dat elke mandataris die het eerst of uitsluitend de eed in het Duits aflegt moet verklaren bij welke taalgroep hij zich aansluit. In de realiteit had dit waarschijnlijk geen verschil uitgemaakt met de huidige regeling, doch de geest van art. 3 ter ware beter geëerbiedigd.

*E. De motivering in de moties bedoeld in de artikels 38bis en 108ter van de grondwet en in artikel 4 van de wet van 3 juli 1971, als voorwaarde tot ontvankelijkheid.*

35. In het nieuwe staatsrecht werden opschortende procedures voorzien om te voorkomen dat de betrekkingen tussen de gemeenschappen in de Staat en in de Brusselse agglomeratie ernstig in het gedrang worden gebracht of in decreten bepalingen worden opgenomen, die een discriminatie zouden inhouden om ideologische en filosofische redenen. Deze moties zijn onderworpen aan bepaalde voorwaarden van ontvankelijkheid: 1° zij moeten een bepaald aantal handtekeningen dragen: ten minste drie vierden van de leden van een taalgroep voor de motie om communautaire redenen (art. 38 bis, eerste lid en art. 108 ter, § 3 G.W.), ten minste één vierde van de leden van een cultuurraad voor de motie om ideologische of filosofische redenen (art. 4 van de wet van 3 juli 1971); 2° zij moeten op een bepaald ogenblik ter tafel worden gelegd: na de indiening van het verslag en vóór de eindstemming in openbare vergadering (art. 38 bis G.W. en art. 4 van de wet van 3 juli 1971), voor de eindstemming in openbare vergadering (art. 108 ter, § 3 G.W.); 3° de bestreden bepalingen moeten uitdrukkelijk worden aangewezen (art. 38 bis en art. 108 ter, § 3 G.W.; art. 4 van de wet van 3 juli 1971); tenslotte moeten zij in alle gevallen *met redenen omkleed* zijn. Vermits dit de enige voorwaarde is, die een moment van appreciatie inhoudt is het nuttig even te onderzoeken wat deze motiveringsplicht inhoudt en wat de gevolgen zijn van de onontvankelijkheid.

36. In de voorbereidende werken van art. 38 bis staat te lezen: een *blote verwijzing* naar art. 38 bis is niet voldoende evenmin als een *vage* motivering volgens welke de betrekkingen tussen de gemeenschappen ernstig in het gedrang kunnen worden gebracht. Vereist wordt dat in de motie konkrete gegevens worden verstrekt betreffende de voorgewende vrees dat de betrekkingen ernstig in gevaar worden gebracht<sup>(76)</sup>. Een amendement om deze motiveringsplicht te doen wegvallen, ingegeven door de vrees dat de Kamer of de Senaat zich met gewone meerderheid zou kunnen uitspreken over zijn ontvankelijkheid wordt verworpen. Deze vrees is ongegrond<sup>(77)</sup>. Anderzijds werd de inrichting van een ontvankelijkheids-onderzoek, bijzonder voor de motiveringsplicht door de Raad van State of een grondwettelijk hof verworpen: de vereiste van drie vierde van de leden is een voldoende waarborg tegen misbruik, zoals de pariteit in de Ministerraad een voldoende waarborg is voor de beoordeling ten gronde<sup>(78)</sup>. Bij de bespreking van § 3 van art. 108 ter en van het ontwerp van wet houdende organisatie van de agglomeraties en de federaties van gemeenten werd verwezen naar art. 38 bis G.W.<sup>(79)</sup>.

37. De waarborgen tegen discriminatie om ideologische en filosofische redenen in het raam van de cultuurauto-nomie werden aanvankelijk geregeld in de grondwet; later

verwees men naar de wetgever<sup>(80)</sup>. De wet organiseert een werkelijk onderzoek naar de ontvankelijkheid van de motie: dit werd toevertrouwd aan de voorzitters van de Wetgevende Kamers en van de twee cultuurraden, zitting houdend als college. Bij staking van stemmen is de motie ontvankelijk (art. 5 van de wet van 3 juli 1971). Dit onderzoek heeft alleen betrekking op de regelmatigheid van de gestelde vormvereisten en houdt geen beoordeling van de aangevoerde argumenten in, die aan de Kamers is voorbehouden<sup>(81)</sup>. De voorzitters onderzoeken wel of de motie gemotiveerd is: het college mag geen *onderzoek ten gronde* doen, maar moet toch nagaan of er *werkelijk* motieven zijn en geen louter denkbeeldige redenen worden aangehaald, die maar een *fantaisistische of schijnbare motivering* zijn. Als voorbeeld wordt geciteerd: een tweede motie, omtrent dezelfde bepalingen, met dezelfde motieven<sup>(82)</sup>. Nochtans mag dit college de grond van de problemen niet aanraken. De voorgestelde procedure wordt ingesteld om de ontwrichting van de instellingen te voorkomen door misbruik; daarom moet de motivering *met de vereiste aandacht* worden onderzocht<sup>(83)</sup>. Doch de vergelijking met de parlementaire traditie in verband met het inoverweging nemen van wetsvoorstellen, wat een oordeel over de opportuniteit van het voorstel inhoudt, wordt uitdrukkelijk afgewezen<sup>(84)</sup>.

38. Voor deze drie teksten mag men aannemen dat de zinsnede « met redenen omkleed » op dezelfde wijze kan worden uitgelegd. De motieven, zoals ze in de motie worden geformuleerd moeten de werkelijke of vermeende redenen aanwijzen, waarom sommige bepalingen in een ontwerp of voorstel van wet of van decreet de betrekkingen tussen de gemeenschappen ernstig in het gedrang kunnen brengen of een levensbeschouwelijke discriminatie inhouden. Deze redenen moeten, op straffe van niet-ontvankelijkheid van de motie, noch gegrond, noch afdoende zijn, doch wel in een redelijk aanvaardbare verhouding staat t.a.v. de geopperde bezwaren, m.a.w. deze bezwaren redelijkerwijze verantwoorden. Het is zeer moeilijk een vergelijking te vinden: de hier bedoelde motiveringsplicht kan zeker niet worden vergeleken met de motivering van arresten en vonnissen in de zin van art. 97 G.W., noch met de motivering van administratieve beslissingen, zoals de Raad van State die vereist. Wanneer een motie b.v. steunt op foutieve feitelijke gegevens is ze o.i. ontvankelijk, tenzij het zou gaan om feiten van algemene bekendheid: b.v. een becijfering die vertrekt van de affirmatie dat er 7 miljoen Walen leven in dit land. Dit probleem kan echter niet worden losgehaakt van de gevolgen van de afwezigheid of van kennelijk gebrek in de motivering. In de gevallen van art. 38 bis en 108 ter zou dit met zich kunnen brengen dat de procedure niet wordt opgeschort, doch de instantie ontbreekt om uit te maken of de motie al dan niet ontvankelijk is. Voor deze gevallen kunnen in het reglement van elke Kamer en in dat van agglomeratieraad bepalingen worden opgenomen die verhinderen dat de procedure wordt opgeschort wanneer één van de feitelijke voorwaarden in de motie ontbreekt: aantal handtekeningen, tijdstip, aanwijzing van de bepalingen en *materiële afwezigheid* van motivering. Klaarblijkelijk gebrek in de motivering kan o.i. in deze gevallen alleen worden onderzocht door de instantie die ten gronde over de motie oordeelt. De opschorting kan dan van korte duur zijn, vermits het advies van de Ministerraad, resp. van het agglomeratiecollege zich kan beperken tot een ontwerp van resolutie, waarin deze instantie vaststelt dat aan de grondwettelijke voorwaarde van motivering niet werd voldaan. In dezelfde hypothese zal de motie over een eventuele levensbeschouwelijke discriminatie door het college van de voorzitters onontvankelijk worden verklaard.

### F. De bevoegdheid van de cultuurraden.

39. De bevoegdheden van de cultuurraden *ratione materiae* zijn geregeld in de §§ 2 en 3 van art. 59 bis G.W. en in art. 2 tot 5 van de wet van 21 juli 1971; hun bevoegdheid *ratione loci* is geregeld in § 4 van art. 59 bis G.W. De grondwettelijke bevoegdheidsregeling mist eenvoud. Historisch gegroeide feitelijke en juridische situaties konden niet worden omgekeerd, zodanig dat de bevoegdheidsafbakening tussen de twee cultuurgemeenschappen en vooral tussen de cultuurraden en de wetgever niet in klare beginselen kon worden gevat<sup>(85)</sup>.

40. De territoriale bevoegdheid van de cultuurraden inzake cultuur en onderwijs is niet dezelfde als deze voor de regeling van het taalgebruik. Voor het taalgebruik blijft de nationale wetgever bevoegd in het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad en in het Duitstalig gebied, bij uitsluiting van de cultuurraden. Dit is eveneens het geval voor de gemeenten of groepen van gemeenten palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat: dit zijn de zgn. zes randgemeenten rond Brussel en de gemeenten opgesomd in art. 8 van de gecoördineerde wetten op het taalgebruik in bestuurszake (K.B. van 18 juli 1966). Behoudens in deze gemeenten hebben de decreten inzake taalregeling van de cultuurraden kracht van wet resp. in het Nederlands en het Frans taalgebied (art. 59 bis, § 4, tweede lid). Op deze regeling voorziet de grondwet bovendien nog uitzonderingen niet zozeer van territoriale dan wel van personele aard: de decreten inzake taalregeling van de cultuurraden gelden niet voor de diensten waarvan de werkring verder reikt dan het taalgebied waarin zij gevestigd zijn, evenmin als voor de door de wet aangewezen nationale en internationale instellingen waarvan de werking gemeen is aan meer dan één cultuurgemeenschap (art. 59 bis, § 4 in fine)<sup>(86)</sup>.

41. De territoriale bevoegdheid van de cultuurraden inzake culturele aangelegenheden en onderwijs strekt zich uit over het Nederlands, resp. het Frans taalgebied. Nochtans bestaan ook hier belangrijke zo niet territoriale, dan toch personele uitzonderingen op deze regel: totdat de U.C.L. met inbegrip van haar hulpafdelingen voor middelbaar en technisch onderwijs, buiten het Nederlands taalgebied zal zijn overgebracht is de Franse cultuurraad voor deze instelling bevoegd (art. 132 G.W., overgangsbepaling); bovendien bepaalt art. 5 van de wet van 21 juli 1971 dat aan de bestaande onderwijs- en cultuurvoorzieningen ten behoeve van de inwoners van de zes randgemeenten en van de taalgrensgemeenten, die niet de taal van het taalgebied gebruiken, niets mag worden gewijzigd dan met de instemming van de twee cultuurraden. In het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad is in principe de nationale wetgever bevoegd, met uitzondering voor de instellingen die wegens hun activiteiten, moeten beschouwd worden als uitsluitend behorend tot de ene of de andere cultuurgemeenschap (art. 59 bis, § 4 eerste lid, in fine). Voor de overige is de nationale wetgever bevoegd. In afwachting van de uitvoering van art. 59 ter G.W. blijven de nationale organen bevoegd voor het Duits taalgebied. *Ratione loci* staat de bevoegdheidsregeling ver af van de eenvoud en de klaarheid, die steeds een belangrijke «technische» hoedanigheid uitmaken van staatsrechtelijke instellingen. Rekening houdend met de politieke waakzaamheid, zo niet met het wantrouwen tussen de twee grote gemeenschappen kon moeilijk een «zuiverder» regeling worden verwacht. Het alternatief zou waarschijnlijk de afwezigheid van elke hervorming zijn geweest.

42. *Ratione materiae* regelt elke cultuurraad bij decreet: 1° de culturele aangelegenheden (art. 2 van de wet van 21 juli 1971), 2° het onderwijs, met uitsluiting van wat betrekking heeft op de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen, de wedden, de schoolbevolkingsnormen; 3° de samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen (art. 4 en 5 van de wet van 21 juli 1971) en de internationale culturele samenwerking (art. 59 bis, § 2). Wat dit laatste punt betreft is de culturele autonomie nog niet uitgevoerd. Het wetsontwerp ter voorbereiding van de wet van 21 juli 1971<sup>(87)</sup> voorzag in art. 5 een bepaling, waardoor de culturele verdragen, waarvan de last ten bezware van de begroting van de Nederlandse of van de Franse cultuurgemeenschap komt slechts kan worden goedgekeurd door de Wetgevende Kamers op een eensluidend advies van de betrokken cultuurraad. Ondertussen had de Senaatscommissie een tekst uitgewerkt voor art. 68 G.W., waarvan de bepalingen inzake internationale culturele samenwerking niet in overeenstemming waren met dit voorgestelde art. 5<sup>(88)</sup>. De Senaatscommissie stelde voor dit artikel uit het ontwerp te schrappen, in afwachting van het nieuwe artikel 68 G.W.<sup>(89)</sup>. Vermits dit niet kon worden aangenomen, is de internationale culturele samenwerking nog niet «autonoom» bij gebrek aan wettelijke of grondwettelijke regeling<sup>(90)</sup>. De culturele aangelegenheden, die oorspronkelijk in de tekst van de grondwet zouden worden opgesomd, werden na 18 februari 1970 uit art. 59 bis geschrapt en opgesomd in de wet van 21 juli 1971. De vaststelling van de culturele aangelegenheden vormen de ruggegraat van de culturele autonomie: de wet die ze opsomt, uitbreidt of wijzigt moet dan ook met een bijzondere meerderheid worden aangenomen. Een omstandige beschrijving van deze culturele aangelegenheden door de Senaatscommissie vereenvoudigt hun interpretatie gevoelig<sup>(91)</sup>. Wat betreft de regeling van het gebruik der talen zijn de cultuurraden bevoegd inzake bestuurszaken, het onderwijs, de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel, alsmede de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen (art. 59bis § 3). Het taalgebruik in gerechtszaken en het leger, voor de wetten, decreten (art. 7 tot 9 van de wet van 3 juli 1971) en de koninklijke en ministeriële besluiten blijven dus tot de bevoegdheid van de nationale wetgever behoren<sup>(92)</sup>.

43. Inzake onderwijs is de bevoegdheidsverdeling tussen de cultuurraden en de nationale wetgever minder duidelijk. De redactie van § 2, eerste lid, 2° van art. 59 bis: het onderwijs, met uitsluiting van..., wijst er in elk geval op, dat de residuaire bevoegdheid inzake onderwijs niet bij de nationale wetgever, doch bij de cultuurraden berust. In ieder geval van twijfel over de bevoegdheid schept dit een gunstig vermoeden ten voordele van de cultuurraden. Het eerste voorstel van de regering luidde: het onderwijs, voor al wat eigen is aan de gebieden en door de wet aan de raden van Senatoren wordt toegekend. In deze redactie berustte de residuaire bevoegdheid bij de nationale wetgever<sup>(93)</sup>. Uit de besprekingen blijkt duidelijk dat op de eerste plaats de zgn. schoolpactmateries onder de bevoegdheid van het parlement blijven ressorteren. Men verkoos de term schoolvrede, omdat men het terecht onbehoorlijk achtte in een grondwettelijke tekst te verwijzen naar een politiek akkoord<sup>(94)</sup>. Daarom verkoos men de term schoolvrede. Deze schoolvrede omvat o.m. alle bepalingen die betrekking hebben op de vrije keuze (art. 2 tot 4 van de wet van 29 mei 1959) en de modaliteiten om deze vrijheid van keuze te waarborgen o.m.: het recht om initiatief van de ouders (art. 4), de kosteloosheid (art. 12), het verbod van laakbare praktijken (art. 41 tot 44). Daarnaast behoren tot de schoolvrede ook de bepalingen betreffende de eerbiediging van de levens-

beschouwingen in het officieel onderwijs (art. 50, § 2, 83 en 84 van de gecoördineerde wetten op het lager onderwijs), de inrichting van de cursussen godsdienst en niet-confessionele zedenleer (art. 8 tot 11 van de wet van 29 mei 1959), de beginselen van neutraliteit van het Rijks-onderwijs (resolutie van 13 mei 1963). Voor de toekomst heeft dit o.m. tot gevolg dat de cultuurraden geen officiële pluralistische gemeenschapscholen kunnen inrichten.

44. De leerplicht omvat volgens de besprekingen op de eerste plaats de duur van de leerplicht (art. 1, 3 en 12 van de gecoördineerde wetten op het lager onderwijs). Nochtans zou de wijze waarop aan de leerplicht kan worden voldaan en het toezicht op de leerplicht tot de bevoegdheid van de cultuurraden behoren<sup>(95)</sup>. De beteugeling van de inbreuken op de leerplicht, die o.m. de tussenkomst van de vrederechter en de jeugdrechtsbank voorziet blijft o.i. echter ressorteren onder de nationale wetgever. Deze kwestie moet worden beschouwd als een aspect van de jeugdbescherming, die aan de nationale wetgever blijft voorbehouden<sup>(96)</sup>. Met onderwijsstructuren worden de fundamentele indelingen van onderwijssysteem bedoeld: bewaarschool-, lager, secundair, technisch, normaal-, hoger en universitair onderwijs. Voor het universitair onderwijs ook het kandidaats-, licentiaats- en doctoraal niveau. De programma's, lesroosters en leerplannen behoren echter tot de bevoegdheid van de cultuurraden, behalve wanneer een bepaald programma werd voorgeschreven voor een wettelijk diploma. Ook de onderwijsmethodes en de pedagogische experimenten ressorteren onder de bevoegdheid van de cultuurraden<sup>(97)</sup>. Deze kwesties hangen nauw samen met de diplomaregeling (b.v. de gecoördineerde wetten op de toekenning van de academische graden), die eveneens nationaal blijft. Het is inderdaad logisch dat deze materie, die de uitoefening van bepaalde beroepen en ook de toegang tot openbare ambten determineert onder de bevoegdheid van de nationale wetgever blijft. Deze verwijzing naar de diploma's in art. 59 bis, blijft overigens beperkt tot de wettelijke diploma's. Voor de andere diploma's bestaat nu een uitgebreide vrijheid die niet kan verminderd worden door de instelling van de culturele autonomie<sup>(98)</sup>. De toelageregeling (art. 24 en volg. van de wet van 29 mei 1959), waardoor de werking van de verschillende scholen wordt verzekerd blijft ook ressorteren onder de nationale wetgever. De universitaire dotaties worden als toelagen beschouwd<sup>(99)</sup>. Over de scholenbouw wordt niet uitdrukkelijk gesproken in art. 59 bis. Dit is nochtans een zeer belangrijk probleem, dat verband houdt met de schoolvrede en met de problemen van de rationalisatie van de schoolnetten. De betoelaging van de scholenbouw voor de provincies en gemeenten (art. 18 tot 22 van de wet van 29 mei 1959) blijft o.i. nationaal geregeld. In het algemeen ook alle implicaties van de nieuwbouw van scholen, die verband houden met de vrijheid van keuze en met de schoolvrede. Nochtans kunnen de cultuurraden o.i. de aspecten regelen van de nieuwe schoolgebouwen, die verband houden met de inhoudelijke en pedagogische aspecten van het onderwijs. De andere vermeldingen in art. 59 bis: nl. de wedden en de schoolbevolkingsnormen zijn in feite aspecten van de toelageregeling (art. 24 van de wet van 29 mei 1959)<sup>(100)</sup>.

45. Exemplatief omvat de residuaire bevoegdheid van de cultuurraden o.m.: alle vormen van onderwijs, die niet in de wet van 29 mei 1959 of in de universitaire wetgeving zijn begrepen: het schriftelijk onderwijs, het naschools onderwijs, het muziekonderwijs, enz... Verder de structuur en de organieke reglementen van de Rijks-onderwijsinstellingen; het statuut van het personeel van deze instellingen, behoudens de wedden en o.i. ook de diploma-vereisten; de organisatie van het toezicht; de vacantie-

en verlofregelingen; de aanmoediging en de bevordering van het schoolbezoek; de pedagogische experimenten; de schoolradio- en televisie en de inrichting van leergangen in deze media (art. 2, 6° van de wet van 21 juli 1971); de aanmoediging en de vorming van navorsers (art. 2, 2° van dezelfde wet)<sup>(101)</sup>. In algemene regel zou men wellicht kunnen vooropstellen dat de nationale wetgever bevoegd blijft voor de schoolvrede, de «schoolproblemen» en de maatschappelijke erkenning van de studies, in de mate dat deze door de wetgever wordt geregeld. Anderzijds zouden de cultuurraden zich kunnen specialiseren in de «onderwijsproblemen» van elke cultuurge-meenschap.

46. Uiteraard moet hierbij rekening gehouden worden met de vrijheid van onderwijs (art. 17 G.W.). Deze nieuwe bevoegdheidsverdeling mag niet betekenen dat de cultuurraden normen zouden stellen, die als een inbreuk kunnen worden beschouwd op de vrijheid onderwijs in te richten, te verstrekken of te ontvangen. Het verbod preventieve maatregelen te nemen met betrekking tot de uitoefening van deze vrijheid blijven voor elke overheid, ook voor de cultuurraden verboden. Anderdeels blijft de uitvoerende macht gebonden door het tweede lid van art. 17 G.W.: zij kan geen openbaar onderwijs inrichten, dat niet organiek in een wet of een decreet, naargelang het geval, is voorzien. In het algemeen moet er de nadruk op gelegd worden, dat zo deze nieuwe instellingen ruimere aandacht zullen besteden aan de culturele aangelegenheden, dit voor deze overheden geen aanleiding mag zijn tot enige inbreuk op de gewaarborgde vrijheden, in het bijzonder de vrijheid van meningsuiting op elk gebied, de vrijheid van drukpers, van vergadering en vertoning en van informatie. Terwijl in art. 6 bis en 59 bis, § 7 G.W. en art. 4 tot 6 van de wet van 3 juli 1971 en art. 2 van de wet van 21 juli 1971 de levensbeschouwelijke vrijheid een vernieuwde aandacht heeft gekregen, mag niet uit het oog worden verloren, dat behoudens de beteugeling van de misdrijven, op cultureel en artistiek gebied niet dwingend kan worden opgetreden.

#### G. De conflicten tussen wet en decreet en tussen de decreten.

47. Art. 59 bis § 8 stelt dat de wet een procedure moet instellen om de conflicten tussen de wet en het decreet, alsook tussen de decreten te voorkomen. Deze procedure werd vastgelegd in art. 10 en 11 van de wet van 3 juli 1971. Wanneer de afdeling wetgeving van de Raad van State in zijn advies oordeelt dat een voorontwerp of voorstel van decreet of een amendement de bevoegdheid van de cultuurraad te buiten gaat, kan de betwiste bepaling slechts na een gunstig besluit van de wetgevende Kamers door de betrokken cultuurraad worden aangenomen. Hierdoor kan bevoegdheidsoverschrijding door een cultuurraad worden voorkomen. Deze bevoegdheidsoverschrijding *ratione materiae* schept een conflict met de nationale wetgever en *ratione loci* met de andere cultuurraad of de nationale wetgever. De basisgedachte, die aan dit systeem van preventief toezicht en aan de regelingen van de conflicten ten grondslag ligt wordt klaar verwoord in een Senaatsverslag: wat de grondwettigheid van de aan het advies van de Raad van State voorgelegde tekst betreft, moet in elk geval *volgens de geldende traditie* het parlement hierover uitspraak doen<sup>(102)</sup>. Het inwinnen van het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State om overschrijding van bevoegdheid te voorkomen werd reeds in de eerste voorstellen van de regering van 17 oktober 1968 geformuleerd en nooit ernstig betwist<sup>(103)</sup>.

Vermits de afdeling wetgeving reeds adviseert over voorontwerpen en voorstellen van wet lijkt het de regering

logisch haar ook te belasten met het geven van advies over voorontwerpen en voorstellen van decreet <sup>(104)</sup>.

48. Uitgezonderd de ontwerpen van culturele begrotingen moeten *alle* voorontwerpen aan dit gemotiveerd advies worden onderworpen. In tegenstelling met wat voorgeschreven is voor voorontwerpen van wet, kan de regering geen hoogdringendheid inroepen om het niet voorleggen van het voorontwerp aan de Raad van State te rechtvaardigen <sup>(105)</sup>. Het advies moet bij de memorie van toelichting worden gevoegd (art. 10, eerste lid, in fine van de wet van 3 juli 1971). De ministers en de voorzitters van de cultuurraden kunnen bovendien elk voorstel en elk amendement op een ontwerp of voorstel, aan het gemotiveerd advies van de Raad onderwerpen (art. 10, tweede lid). Men was gekant tegen de verplichting van advies voor voorstellen en amendementen omdat dit de werking van de cultuurraden zou verlammen en de afdeling wetgeving zou worden overstelpt met aanvragen van adviezen. Zich inspirerend op art. 2 van de wet van 23 december 1946 heeft men dan de mogelijkheid daartoe gegeven aan de voorzitters van de cultuurraden en de ministers <sup>(106)</sup>. Niet alleen de ministers van cultuur worden bedoeld, doch elke minister, die zaken onder zijn bevoegdheid heeft, waarover de cultuurraden bij decreet kunnen legifereren <sup>(107)</sup>. De voorzitters zijn verplicht dit advies te vragen wanneer ten minste één derde van de leden er om verzoekt (art. 10, derde lid van de wet van 2 juli 1971). Ook deze mogelijkheid is ontworpen in de schoot van de Senaatscommissie voor de grondwetsherziening. Om misbruiken vanwege de oppositie te voorkomen werd eraan toegevoegd dat dit verzoek moet geschieden op de door het reglement van de raad bepaalde wijze. Men wil immers verhinderen dat de minderheid de gehele besprekingen kan doen schorsen <sup>(108)</sup>.

49. Indien volgens het advies een voorontwerp, voorstel of amendement de bevoegdheid van de cultuurraad te buiten gaat kan de betwiste bepaling slechts na een gunstig besluit van de wetgevende Kamers door de betrokken cultuurraad worden aangenomen (art. 11 van de wet van 3 juli 1971). Ook de tussenkomst van de wetgevende Kamers was vanaf het eerste stadium voorzien. Het parlement zou optreden als een soort scheidsrechter. Ook werd beklemtoond dat beide wetgevende Kamers een gunstig besluit moeten treffen <sup>(109)</sup>. Een andere mogelijkheid zou hierin bestaan de uiteindelijke beslissing over te laten aan de regering, die verantwoordelijk voor de wetgevende Kamers zou kunnen beslissen het decreet niet te bekrachtigen of af te kondigen. Deze oplossing wordt uitdrukkelijk verworpen <sup>(110)</sup>. Nochtans werd deze idee de regering de werkelijke mogelijkheid te verlenen een decreet niet te bekrachtigen wanneer zij in die houding gesteund wordt door de meerderheid in de wetgevende Kamers niet a priori verworpen door de Kamercommissie <sup>(112)</sup>. Een evocatierecht voor de regering na ongunstig advies van de Raad van State wordt anderzijds een onaanvaardbare beperking geacht van het recht van initiatief van de leden van de cultuurraad <sup>(112)</sup>. Nochtans rees ook verzet tegen het vetorecht van de wetgevende Kamers. Terecht werd erop gewezen dat het parlement rechter en partij is. Een rechterlijke beslissing biedt daarom meer waarborgen voor de culturele autonomie. Bovendien wordt erop gewezen dat er te weinig waarborgen voorzien worden tegen bevoegdheidsoverschrijding door het parlement <sup>(113)</sup>. Een belangrijk bezwaar tegen de eerste redactie van deze tekst bestond hierin, dat de cultuurraad in de onmogelijkheid werd gesteld de wetgevingsprocedure voor het ganse ontwerp of voorstel voort te zetten. Daarom werd volgend systeem aangenomen: de bespreking in commissie of openbare vergadering van de cultuurraad kan worden

voortgezet, ook al hebben de wetgevende Kamers zich nog niet uitgesproken. Alleen de aanneming moet worden uitgesteld tot op het ogenblik dat beide Kamers een gunstig besluit over de bevoegdheid hebben getroffen. Bovendien is deze opschorting van de aanneming beperkt tot deze bepalingen, die naar het advies van de Raad van State een bevoegdheidsoverschrijding inhouden <sup>(114)</sup>. In het ontwerp van wet werd alleen het gunstig besluit van de Kamer van Volksvertegenwoordigers vereist; dit om vertraging bij de behandeling in de cultuurraad te vermijden, evenals de moeilijkheid van het verschil van mening tussen Kamer en Senaat <sup>(115)</sup>. De Senaatscommissie was het daar niet mee eens. Om de rechtmatige bezwaren van de Minister te ondervangen wordt gesuggereerd dat in het reglement van Kamer en Senaat voorzieningen moeten worden getroffen om de tegenstrijdigheid tussen beide Kamers op een snelle manier op te lossen <sup>(116)</sup>.

50. Tegen deze procedure ter voorkoming van conflicten kan men twee ernstige bezwaren opperen: 1° zij is er alleen op gericht bevoegdheidsoverschrijding door een cultuurraad te voorkomen en niet door de wetgevende Kamers; 2° het parlement treedt uiteindelijk op als een rechter in eigen zaak <sup>(117)</sup>. Wat de eerste opwerping betreft: het parallelisme, dat hierin had kunnen bestaan, dat in geval van ongunstig advies van de Raad van State over de bevoegdheid van het parlement bij het onderzoek van een voorontwerp of voorstel van wet, deze wet alleen maar zou kunnen aangenomen worden na een gunstig besluit van beide cultuurraden, zou *prima facie* onaanvaardbaar geweest zijn voor deze grondwetgevende vergadering, die aan het parlement de ultieme beoordeling wenste voor te behouden over het grondwettelijk evenwicht tussen de instellingen. Anderzijds is het *in concreto* niet uitgesloten dat, al dan niet op gemotiveerd advies van de Raad van State, een meerderheid van waakzame leden van de cultuurraden in de wetgevende Kamers verhinderen dat wettelijke bepalingen worden aangenomen, die inbreuk plegen op de bevoegdheid van de cultuurraden. Ook de regering kan er in belangrijke mate toe bijdragen, o.m. door het stellen van de vertrouwenskwesitie, dat het parlement geen wetsontwerp aanneemt, dat kennelijk inbreuk pleegt op de bevoegdheid van één van beide cultuurraden. Immers de regering is en de centrale uitvoerende macht en de uitvoerende macht voor de culturele gewesten.

51. Anderzijds is er het bezwaar dat het parlement optreedt als rechter en partij. Principieel is dit onaanvaardbaar. Doch de huidige procedure laat o.i. niet toe dit bezwaar in rechte en in feite volledig gegrond te achten. De wetgevende Kamers kunnen niet op eigen initiatief een oordeel uitspreken over een eventuele bevoegdheidsoverschrijding door een cultuurraad, zij hebben geen evocatierecht, noch kunnen een aantal leden van de cultuurraad door een motie te ondertekenen de kwestie bij het parlement aanhangig maken, zoals dit het geval is voor de eventuele levensbeschouwelijke discriminatie. Slechts wanneer de afdeling wetgeving van de Raad van State, na rijp beraad in een gemotiveerd advies van oordeel is dat een door haar aangewezen bepaling een bevoegdheidsoverschrijding inhoudt, kan het parlement optreden. Men kan het zo stellen, dat dit advies voor de cultuurraad a.h.w. bindend wordt, totdat beide wetgevende Kamers een gunstig besluit over de bevoegdheid hebben aangenomen. Het zwaartepunt van de procedure ligt o.i. niet bij de wetgevende Kamers, doch bij de afdeling wetgeving van de Raad van State: haar ongunstig advies verhindert de aanneming van de bedoelde bepalingen en alleen de wetgevende Kamers kunnen dit ongedaan maken. De bevoegdheid van de afdeling wetgeving is

hier o.i. van een andere aard dan die t.a.v. de voorontwerpen en voorstellen van wet. Doch zij strekt zich niet uit tot alle normatieve handelingen van de cultuurraad: zij geldt alleen voor de voorontwerpen van decreet (uitgezonderd de begrotingen) en wanneer haar advies over voorstellen of amendementen regelmatig werd gevraagd. Dit is in zeker mate tegenstrijdig met de gehele economie van de procedure. Een ander argument voor het quasi-bindend karakter van het ongunstig advies bestaat hierin dat het parlement niet aan een bepaalde termijn is gebonden om zich uit te spreken: door zich niet uit te spreken wordt de aanneming van de bedoelde bepaling *sine die* verdaagd.

52. Is het advies een op straffe van nietigheid voorgeschreven vorm, zoals voor de organieke en reglementaire koninklijke besluiten? De wet van 3 juli 1971 voorziet geen uitdrukkelijke sanctie op de afwezigheid van advies, in de gevallen waarin deze wet dit voorschrijft. Nochtans kan o.i. deze onwettelijke nalatigheid wellicht gesanctioneerd worden als wetsovertreding in de regelingsarresten, bedoeld in art. 12 en volg. van dezelfde wet.

Dit is o.i. een geval van strijdigheid tussen een wet en een decreet in de zin van art. 14, eerste lid. Tenslotte heeft deze procedure ook belangrijke repercussies voor de wijze van adviseren van de afdeling wetgeving. In elk geval moet zij tot een positief of een negatief besluit komen over de bevoegdheid van de cultuurraad. Een advies dat twee probleemstellingen bevat, zoals het advies op het voorontwerp van wet houdende de oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen<sup>(118)</sup>, zonder tot een definitief, daarom niet éénparig, besluit te komen over de vraag naar de grondwettelijkheid van het voorontwerp, moet in het raam van deze procedure worden uitgesloten.

53. Art. 59 bis, § 8, stelt dat de wet de procedure moet instellen om de conflicten tussen de wet en het decreet, als ook tussen de decreten te regelen. Deze procedure werd vastgesteld in art. 12 tot 21 van de wet van 3 juli 1971. De regeling van deze conflicten wordt opgedragen aan een nieuwe afdeling van de Raad van State: een afdeling bevoegdheidsconflicten. De zaken worden aanhangig gemaakt door de Ministerraad of door elk rechtscollege, behalve het Hof van Cassatie, wanneer een bevoegdheidsconflict rijst als prejudiciële kwestie. De regelingsarresten van de Raad van State hebben executoriale kracht, wanneer zij niet binnen een bepaalde termijn door de wetgevende Kamers worden nietig verklaard. Wanneer een prejudiciële geschil voor het eerst wordt opgeworpen voor het Hof van Cassatie zendt het Hof het geschil voor beslissing over aan de Wetgevende Kamers. De Koning neemt het initiatief om zo nodig de wetgeving (de wet of het decreet) in overeenstemming te brengen met het arrest van de Raad van State of met de beslissing van de Kamers.

54. Deze regeling werd ontworpen door een lid van de Senaatscommissie voor de grondwetsherziening. In het verslag van deze commissie<sup>(119)</sup> over haar werkzaamheden vóór 18 februari 1970 staat geacteerd: « Spreker is van oordeel dat deze regeling (van de conflicten) moet worden uitgebreid en dat, naast de preventieve procedure... een procedure moet worden ingevoerd om de conflicten langs gerechtelijke weg te beslechten. Wanneer men echter in geval van conflict tussen wetten en decreten een rechterlijke instantie zou laten oordelen over het grondwettelijk karakter, dan zou men in België een constitutioneel hof instellen en dit druist in tegen de traditie van het Belgisch staatsrecht, volgens welke het parlement het uiteindelijk interpretatierecht heeft van de grondwet. Dit laatste prin-

cipe zou moeten geëerbiedigd worden. Spreker stelt derhalve voor deze taak op te dragen aan een bijzondere afdeling van de Raad van State. Het arrest dat in dergelijk geval zou kunnen geveld worden door de Raad van State zou slechts in kracht van gewijsde komen, indien het parlement binnen een bepaalde termijn zich niet anders zou uitspreken. Na een gedachtenwisseling sluiten een aantal leden zich aan bij deze zienswijze ». De nu geldende regeling werd in dat stadium van de besprekingen reeds volledig geschetst<sup>(120)</sup>.

55. In de memorie van toelichting op het ontwerp geven de ondertekenende ministers toe dat deze regeling « vrij oorspronkelijk » is. Zij verontschuldigen zich a.h.w. en verwijzen naar de afwijzende houding van de Kamers t.a.v. een grondwettelijk hof<sup>(121)</sup>. De bezwaren van het parlement tegen de instelling daarvan berusten op het ondemocratisch karakter ervan. Zulk Hof zou een super-macht in het leven roepen boven de drie machten die de grondwet heeft bepaald. De buitenlandse voorbeelden ter zake zijn weinig overtuigend. De bijzondere aspecten van de Belgische samenleving vereisen een regeling sui generis. Politieke moeilijkheden en conflicten moeten door een politiek orgaan worden opgelost. In dat geval is het parlement, na tussenkomst van de paritaire ministerraad, aangewezen<sup>(122)</sup>. Een lid van de Senaatscommissie geeft toe dat de logica van het stelsel van de ontdebelling van de wetgevende bevoegdheid, binnen de perken van de culturele autonomie, een grondwettelijk hof vereist, doch hij is er een tegenstander van.<sup>(123)</sup> De bevoegdheid uitspraak te doen over de conflicten van bevoegdheid tussen het parlement en de cultuurraden wordt ook aan het Hof van Cassatie ontzegd, omdat men o.m. dit hoogste rechtscollege niet wenst te belasten met geschillen met een duidelijk politiek karakter, die de wetgevende Kamers er zouden kunnen toe brengen, door een interpretatieve wet op grond van art. 28 G.W., de arresten en daarmee het gezag van het Hof te ontkrachten<sup>(124)</sup>. Over deze geschillen laten uitspraak doen door hoven en rechtbanken wordt anderdeels ook verworpen, omdat men de verscheidenheid in de rechtspraak vreest en hen de grondwettelijkheidscontrole niet wenst toe te vertrouwen.

56. Zonder in te gaan op de procedurale aspecten van deze conflictenregeling, doet deze een aantal fundamentele problemen rijzen betreffende de verhoudingen tussen de machten in de staat, en betreffende de inpassing van de nieuwe instellingen in het geheel van de gezagsorganisatie in de Staat.

57. De positie van de cultuurraden is eerder zwak; bij de preventieve controle moeten zij zich schikken naar het oordeel van de afdeling wetgeving van de Raad van State en van het parlement, bij de conflictenregeling verkregen zij niet, zoals de Ministerraad (art. 13) de bevoegdheid de Raad van State te vatten, wanneer zij, of één van hen, van oordeel zouden zijn dat het parlement zijn bevoegdheid heeft overschreden of dat er een gevaar voor een dergelijke overschrijding bestaat. Artikel 13 stelt een soort intermediaire geschillenregeling tussen de fase van de preventieve controle en de fase dat het conflict voor een rechtscollege in een bepaalde zaak wordt opgeworpen. Waarom deze bevoegdheid van de Ministerraad niet uitbreiden tot de cultuurraden, bij monde van hun voorzitter? In verschillende buitenlandse wetgevingen is de mogelijkheid voorzien dat wetgevende lichamen of parlementaire fracties het constitutioneel Hof vatten. Deze bevoegdheid wordt de cultuurraden onthouden, omdat op het ogenblik dat het conflict kan worden vastgesteld tussen wet en decreet het reeds onttrokken is aan de wetgevende organen en op dat ogenblik acht men het uitgesloten dat deze het conflict

nog zouden aanhangig maken bij de afdeling bevoegdheidsgeschillen van de Raad van State<sup>(125)</sup>. Dit argument kan niet volledig overtuigen. Bovendien stelt het geheel van de huidige regeling de cultuurraad in een juridische inferioriteit t.a.v. het Parlement. Wanneer de wetgevende Kamers een wet hebben aangenomen met gewone meerderheid, in strijd met de bevoegdheidsregeling van art. 59bis of met de wet van 21 juli 1971 en er rijst een conflict tussen deze wet en een andersluidend decreet, dat door de afdeling bevoegdheidsconflicten van de Raad van State ten gunste van het decreet werd beslecht, kan dezelfde meerderheid (b.v. de minderheid in de betrokken cultuurraad en de overgrote meerderheid van de leden van de andere) dit grondwettelijk juist arrest vernietigen. Dit kan in een eerste stadium nog meer het geval zijn, wanneer een actieve meerderheid in één cultuurraad bestaande wetgeving gaat afschaffen of wijzigen, zonder nochtans haar bevoegdheid te buiten te gaan. Om te verhinderen dat het parlement met eenvoudige meerderheid zou schenden, wat zij met een gekwalificeerde meerderheid heeft overgedragen aan de cultuurraden, had men voor de vernietiging van de regelingsarresten dezelfde gekwalificeerde meerderheid kunnen vereisen<sup>(126)</sup>. Dit ware een alleszins meer met de culturele autonomie conforme oplossing geweest.

58. Belangrijker echter is het probleem van de handhaving van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, in het raam van de scheiding der machten enerzijds en de vraag of de wetgevende macht noodzakelijk de ultieme, zo niet de enige macht moet zijn om de grondwettelijke orde te handhaven en te waarborgen. Uit de besprekingen blijkt dat men zich hierbij voornamelijk steunt op 3 argumenten: 1° art. 28 van de grondwet bepaalt dat alleen de wetgevende macht een authentieke uitlegging van de wetten kan geven; 2° de conflicten van bevoegdheid tussen parlement en cultuurraden zijn politieke conflicten; 3° het parlement, op democratische grondslag samengesteld, vertolkt het best de soevereiniteit van de natie. Op het argument van art. 28 G.W. kan men antwoorden dat inderdaad alleen de wetgever de bevoegdheid heeft bij wijze van interpretatieve wet, de authentieke uitlegging te geven van de wetten en van de grondwet. Doch het is toch prima facie duidelijk dat zij niet het monopolie heeft van deze interpretatie. De uitlegging van de wet bij zijn toepassing in een bepaald geval behoort wezenlijk en in de eerste plaats toe aan de rechterlijke macht. Ook de uitvoerende macht is er toe genoopt de wet te interpreteren bij zijn toepassing, onverminderd de controle van hoven en rechtbanken en van de Raad van State. Art. 28 G.W. bedoelt de uitlegging van de wet erga omnes en voert de toekomst, doch onderwerpt de individuele rechtsgeschillen niet aan de beslissing of het hoog toezicht van de wetgever. Op grond van dit artikel kan de wetgever met hetzelfde gevolg de grondwet interpreteren. Doch dit heeft nooit verhinderd dat de rechtscollages een grondwettelijke bepaling interpreteren, wanneer dit noodwendig blijkt voor de oplossing van een rechtsgeschil; bij elke voorziening in Cassatie, gesteund b.v. op gebrek in de motivering van het bestreden vonnis of arrest moet dit Hof een interpretatie geven aan artikel 97 van de grondwet. De toetsing van de wet aan de grondwet heeft zij tot nog toe echter steeds afgewezen, of slechts binnen zeer enge grenzen aanvaard. De geschillen van bevoegdheid tussen cultuurraden onderling en tussen een cultuurraad en de wetgevende Kamers zijn uit de aard der zaak geschillen van grondwettelijk recht. In haar arrest van 27 mei 1971 heeft het Hof van Cassatie voor het eerst op een duidelijke wijze een handeling van de wetgevende macht gecensureerd en het beginsel bevestigd dat een internationale verdragsnorm kan primeren boven een daarmee strijdige *lex posterior*. Het Hof kan zich hierbij baseren op het algemeen aanvaarde beginsel van de primautelt

van het internationale recht, doch is dit beginsel niet zelf een toepassing van de regel dat een norm van een hogere orde primeert boven een norm van een lagere orde? Opende dit arrest geen verdere perspectieven voor een ruimere juridictionele toetsing van de wet en het decreet aan de grondwet? Om terug te keren tot art. 28 G.W.: het is onjuist, dat het parlement in dit artikel de bevoegdheid zou putten inter partes een gerezen rechtsgeschil te beslechten. De echte reden is van politieke aard: de wetgever heeft geweigerd de grondwettelijkheidscontrole in deze materie uit handen te geven.

59. De conflicten tussen de wet en het decreet en tussen decreten onderling zijn uiteraard van politieke aard; doch zij zullen niet meer of niet minder politiek geladen zijn dan de rechtsgeschillen over de processies in open lucht, de zgn. «geuzenkerkhoven» en art. 268 S.W. in de negentiende eeuw en over de wettelijkheid van de retroactieve besluitwetten na de tweede wereldoorlog. Dit argument kan niet als dusdanig overtuigen. De werkelijke draagwijdte van dit argument is anderdeels nooit ten volle uitgesproken. Naar onze mening bestond er over de juiste plaats van de nieuwe instellingen onzekerheid bij de grondwetgevende vergadering: de nieuwe instellingen openen perspectieven in federaliserende zin. De culturele aangelegenheden kunnen nog uitgebreid worden. Art. 107 quater G.W. moet nog uitgevoerd worden. De aard van de nieuwe teksten wijst erop dat men ruimte heeft willen laten voor evolutie op niet al te lange termijn. Wellicht heeft de grondwetgever (de wetgever van de wet van 3 juli 1971) te recht of ten onrechte, gevreesd dat de klassieke juridictionele organen een al te statische jurisprudentie zouden opbouwen, die geen rekening zou houden met de zich wijzigende omstandigheden.

60. Vandaar dat er ook gewag gemaakt wordt van het democratisch karakter van het parlement, als instelling. Doch dit is een gevaarlijke redenering. België is niet alleen een democratie, doch ook en o.i. op de eerste plaats een rechtsstaat. Kan men het oordeel over de subjectieve en verplichtingen van de burger bij een geschil afhankelijk stellen van een parlementaire meerderheid? Is de onafhankelijkheid en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht niet steeds als één van de belangrijkste waarborgen van vrijheid en rechtszekerheid aanzien? Is het roekeloos hierbij art. 6, eerste lid van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens in herinnering te brengen, dat voorschrijft dat in burgerlijke zaken en in strafzaken éénieder recht heeft op een billijk proces voor een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie? Om de rechterlijke macht volledig onafhankelijk te maken van de wetgevende macht heeft men juist in de wet van 7 juli 1865 de tussenkomst van de wetgever (het zgn. *référé législatif*) afgeschaft in geval van verdeeldheid in de rechterlijke macht en aan het arrest van het Hof van Cassatie in geval van tweede verbreking in dezelfde zaak en op dezelfde gronden bindende kracht gegeven voor de rechter op verwijzing.

61. Tenslotte zou men nog kunnen stellen dat de hoven en rechtbanken, met uitzondering van het Hof van Cassatie, worden ondergeschikt gemaakt aan een juridictionele instantie, die organiek niet tot de rechterlijke macht behoort, doch waarvan de onafhankelijkheid binnen het raam van de uitvoerende macht wordt gewaarborgd. Volgens de Senaatscommissie gaat deze zienswijze uit van een onjuiste opvatting over de nieuwe afdeling bevoegdheidsgeschillen van de Raad van State: deze werd opgevat en is bedoeld als een onafhankelijk orgaan dat, in functie van artikel 28 van de grondwet, de bevoegdheidsconflicten technisch onderzoekt en beslecht doch onder het uitdrukkelijk voorbehoud dat de regelingsarresten die zij velt,

steeds vatbaar zijn voor vernietiging door het Parlement. Aldus werd door sommige leden gesteld dat de voorgestelde structuur en procedure niets anders zijn dan een schakel in de uitoefening van de functie die aan het Parlement door artikel 28 van de grondwet werd toebedeeld<sup>(127)</sup>. Samengevat komt dit erop neer dat de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in het gedrang wordt gebracht door de Raad van State (afdeling bevoegdheidsconflicten), doch dat deze in haar juridictionele functie onder de voogdij wordt geplaatst van het Parlement, zo niet tot adviserend orgaan van het Parlement wordt herleid. In dit opzicht is haar positie nog fortuinlijker dan die van het Hof van Cassatie, dat niet eens een advies mag geven aan de wetgevende Kamers<sup>(128)</sup>.

62. Tenslotte wordt de tussenkomst nog voorzien van de Ministerraad, die een gemotiveerd advies over het regelingsarrest kan verstrekken aan de Kamers (art. 15, tweede lid). De paritair samengestelde ministerraad wordt ook in het raam van art. 38 bis en voor het administratief toezicht op het besluit van de Brusselse agglomeratieraad, getroffen na indiening van een « communautaire » motie aangezien als aangewezen behoeder van de goede betrekkingen tussen de gemeenschappen. Ook hier kan zij steeds haar advies geven over de rechtsvraag over de resp. bevoegdheid van elke cultuurraad of van een cultuurraad t.a.v. het parlement. A priori is het niet uitgesloten dat zij hierbij de vertrouwenskwestie stelt, wanneer het gaat om een belangrijke aangelegenheid. Ook buiten deze hypothese bevestigt zij de positie van de ministerraad als beperkt comité van leidende figuren der parlementaire meerderheid, nu ook in de hoogste bevoegdheid in de staat: de handhaving van de grondwettelijke ordening. Samengevat dient de huidige conflictenregeling zich dus zo aan: wanneer bij de beoordeling van een burgerlijk of strafrechtelijk geschil voor een rechtbank van eerste aanleg, een conflict rijst tussen een wet en een decreet, dan moet de rechtbank deze prejudiciële kwestie aanhangig maken bij de afdeling bevoegdheidsgeschillen van de Raad van State, die een regelingsarrest stelt, dat op gemotiveerd advies van de ministerraad al dan niet vernietigd wordt door één van beide wetgevende Kamers. Dit bevoegdheidsconflict doorloopt dus organen van drie gestelde machten. Ware één grondwettelijk hof, waarvan de leden benoemd worden resp. op voordracht van het Hof van Cassatie, van de Koning en van de Wetgevende Kamers dan niet wenselijker? Op het ogenblik dat de wetgevende macht haar onverdeelde wetgevende bevoegdheid heeft verloren, moeten daaruit alle logische staatsrechtelijke conclusies getrokken worden.

63. In afwachting van een andere regeling kunnen de wetgevende Kamers deze aanbeveling van A. Mast<sup>(129)</sup> ter harte nemen: omdat de grondwet de spelregel is, beschermt zij de minderheid en zal zij de steun voor de meerderheid zijn wanneer deze in een minderheidspositie zal verkeren. Welke ook de uitslag van het spel is, de partners hebben er altijd belang bij, zich aan de regels te houden. Dit is de bestaansreden van de grondwettelijke regel; dat is ook de reden waarom zij boven de andere rechtsnormen staat.

#### *H. De bevoegdheid van de gewestelijke instellingen.*

64. Het tweede lid van art. 107 quater bepaalt dat een wet, aan te nemen met een bijzondere meerderheid, aan de gewestelijke organen de bevoegdheid opdraagt de aangelegenheden te regelen welke zij aanduidt. Het begrip regelen sluit op zichzelf geen enkel niveau in de hiërarchie der normen uit: zie o.m. art. 17, tweede lid, art. 23, art. 48, eerste lid en art. 108, eerste lid G.W. In deze artikel wordt een regeling door de wetgever voorgeschreven; anders in art. 31 G.W. In de Franse tekst van de grondwet

heeft het begrip règlement (art. 67 en 107) een specifieke betekenis: de wetten in materiële zin van de Koning en van de provinciale en plaatselijke besturen. Het niveau van de « regelingen » van de gewestelijke instellingen, blijkt dus niet uit het woordgebruik van art. 107 quater.

65. Uit de voorbereidende besprekingen van art. 107 quater blijkt dat men aan de gewesten geen regionaal wetgevende bevoegdheid heeft willen toekennen. Dit volgt vooreerst uit de plaats van het artikel: het voorstel om het als art. 59 quater op te nemen werd afgewezen, omdat men dit artikel niet wilde inschrijven in het hoofdstuk over de wetgevende macht<sup>(130)</sup>. Nochtans heeft men dit wel gedaan voor de Raad van de Duitse cultuurgemeenschap, waaraan men evenmin decretale bevoegdheid wenste te geven. Men situeerde de gewesten in het raam van de decentralisatie<sup>(134)</sup>; er werd gesproken over delegatie van macht aan gewestelijke organen<sup>(132)</sup>, wier bevoegdheden niet van normatieve of wetgevende aard, doch van reglementaire aard zouden zijn<sup>(133)</sup>. Amendementen om aan de gewesten regionaal wetgevende bevoegdheid te geven werden niet aangenomen<sup>(134)</sup>. Trouwens een ernstig probleem van ontvankelijkheid zou gerezen zijn, in het raam van de verklaring tot herziening<sup>(135)</sup>.

66. De normatieve akten van de gewestelijke organen kunnen dus uit eigen kracht de bestaande wetten niet afschaffen of wijzigen. Dit werd alleszins door de grondwetgever uitdrukkelijk uitgesloten bij de bespreking. Doch zou men zich hier wellicht kunnen beroepen op de precedents inzake toekenning van bijzondere of van buitengewone machten aan de Koning? Zou men in de habilitatiewet bedoeld in art. 107 quater aan de gewestelijke organen voor onbepaalde duur de bevoegdheid kunnen verlenen in besluiten, wellicht bekrachtigd door de Koning, af te wijken van de bestaande wetgeving? Wellicht kan dit een verdedigbare constructie zijn, doch anderdeels is hier niet de voorwaarde van de dringende noodzaak of de overmacht gerealiseerd, die in belangrijke mate de legitimiteit van de bijzondere of buitengewone machten van de Koning uitmaakte, evenmin als de beperking in de tijd. Vanuit staatsrechtelijk standpunt zou het alleszins aan te bevelen zijn dat de habilitatiewet geconstrueerd wordt als een kaderwet, die de algemene beginselen bevat van de regionaal te regelen materies, waarin de regionale organen verordnend kunnen optreden. In deze hypothese rijst dan wel minder de behoefte aan de tussenkomst van de Koning en kunnen de gewesten uitgerust worden met eigen executieve organen.

67. Art. 107 quater, in tegenstelling tot art. 108, 108 bis en 108 ter, bevat geen enkele verwijzing naar eventueel administratief toezicht of voogdij op de handelingen van de gewestelijke organen. Het toezicht van de centrale uitvoerende macht op de gewesten zou tot gevolg hebben dat de regionale besluiten en verordeningen in de hiërarchie der normen niet de plaats bekleden van een koninklijk besluit. Alles zal afhangen van de vraag tot op welke hoogte de politieke wil aanwezig zal zijn om de autonomie van de gewesten te vestigen. Met deze autonomie zijn alleszins de vormen van zgn. bijzondere voogdij (het voorafgaand advies, de machtiging en de goedkeuring) niet te verzoenen, evenzeer als de vernietiging wegens strijdigheid met het algemeen belang. Maximaal zou een vernietigingsbevoegdheid wegens schending van de wet kunnen aanvaard worden. Persoonlijk zijn wij evenwel van mening dat het administratief toezicht van de Koning moet uitgesloten worden bij de gewestelijke organisatie. Art. 107 quater spreekt niet van de uitsluitend gewestelijke belangen, analoog met art. 31. Hun bevoegdheden ratione materiae kunnen veel ruimer zijn, zo o.m. de bevoegdheid in verordeningen de wettelijke beginselen uit te voeren in

de zin van art. 67 G.W., aangepast aan de omstandigheden van het gewest. Vandaar dat hun verordenende bevoegdheid zich kan situeren op het niveau van die van de Koning. De grondwettelijke bezwaren tegen de verordeningsmacht van de Ministers en van sommige openbare instellingen gelden hier niet, omdat de gewesten hun bevoegdheid in de grondwet zelf putten. Situeert zich de gewestelijke verordening op het niveau van het koninklijk besluit, dan moet o.i. het administratief toezicht van de Koning volledig worden uitgesloten.

68. Anderdeels zal ongetwijfeld art. 107 G.W. en ook art. 9 van de wet op de Raad van State toepasselijk zijn op de gewestelijke verordening. Het legaliteitsbeginsel van art. 78 en 67, in fine G.W. moet o.i. onverkort en analoog worden toegepast. De primauteit van de wet moet juridictioneel gesanctioneerd worden t.a.v. de gewesten. Nochtans stelt de toepassing van dit beginsel een netelig probleem: t.a.v. welke wetten geldt deze primauteit? Voor de grondwet en de bijzondere wetten ter uitvoering van art. 107quater is de situatie duidelijk. Maar hoe zal het conflict beslecht worden tussen een gewestelijke verordening, uitgevaardigd op grond van een wet, aangenomen met een bijzondere meerderheid en daarmee niet in strijd en een *lex posterior*, aangenomen met gewone meerderheid en die dezelfde materie anders regelt? In dit geval is er conflict tussen de wet met de bijzondere meerderheid en de gewone wet. Kan de wetgever met gewone meerderheid ongedaan maken, wat hij met bijzondere meerderheid heeft aangenomen? *Mutatis mutandis* kan men zich afvragen of de wetgever door een wet met gewone meerderheid het kiesrecht aan de vrouwen mag ontnemen (art. 47, derde lid G.W. en de wet van 27 maart 1948). Het is duidelijk dat het antwoord hierop negatief is. Een constitutionele wet kan niet met een gewone meerderheid ongedaan gemaakt worden<sup>(136)</sup>. Het zou dan ook wenselijk zijn dat de beslechting van deze conflicten niet aan de wetgevende Kamers bij gewone meerderheid wordt opgedragen, zoals reeds het geval is voor het conflict tussen wet en decreet.

#### *1. De hiërarchie der rechtsnormen na de herziening van de grondwet.*

69. Met de herziening van de grondwet werden nieuwe soorten rechtsnormen in de rechtsorde opgenomen, waarvan de rechtszekerheid vereist dat zij een duidelijke plaats innemen in de formele en de materiële hiërarchie van de rechtsnormen. Hierbij moet men overigens nog rekening houden met de vraag of deze hiërarchie al dan niet is gesanctioneerd. Nieuw zijn: de decreten, de in het vooruitzicht gestelde gewestelijke verordeningen en besluiten, de besluiten van de raden van agglomeraties en van federaties van gemeenten.

70. De wet, aan te nemen met een bijzondere meerderheid, is minder oorspronkelijk in ons staatsrecht. Deze bijzondere meerderheid in art. 1, vijfde lid, 3bis, derde lid, 59bis, § 1 en § 2, en 107quater vereist een aanwezigheidsquorum van de meerderheid van de leden in elke taalgroep en de meerderheid van de stemmen in elke taalgroep voor zover het totaal van de ja-stemmen in beide taalgroepen tweederde van de uitgebrachte stemmen bereikt. Dit is een bijzonder zware meerderheid. Het aanwezigheidsquorum is minder streng dan dit voor de herziening van de grondwet, doch de tweevoudige meerderheid, gekoppeld aan de tweederde meerderheid, is strenger dan deze voorzien voor de herziening van de grondwet. Dit is een nieuwe figuur in ons staatsrecht. Bijzondere modaliteiten van beraadslaging zijn als zodanig niet nieuw. Art. 47, derde lid schrijft de tweederde meerderheid voor om het kiesrecht te verlenen aan de

vrouwen. Beraadslaging in verenigde Kamers is voorgeschreven voor de aanstelling van een Regent (art. 81, 82 en 84) en voor de verkiezing van een staatshoofd, indien de troon onbezet is (art. 85). De meerderheden vereist voor de herziening van de grondwet (art. 131) worden ook voorgeschreven voor de instemming van de Kamers met een personele unie (art. 62) en met de persoon van de troonopvolger, door de Koning benoemd (art. 61 en 62). Tenslotte is vernieuwing van de Kamers vereist voor de herziening van de grondwet en voor de voorziening in het bezetten van de troon (art. 85). Opvallend hierbij is dat modaliteiten van beraadslaging, ontleend aan art. 131 vereist worden telkens het een situatie betreft van duidelijk constitutionele aard: benoeming van een staatshoofd of instemming daarmee bij het einde van de dynastie; het kiesrecht voor de vrouwen; de personele unie.

71. Terwijl de bijzondere meerderheden vereist in art. 1, vijfde lid en 3bis te interpreteren zijn als *communautaire* waarborgen, zijn de wetten ter uitvoering van art. 59bis, § 1 en § 2 en van art. 107quater duidelijk constitutief voor de inrichting en de werking van de nieuwe grondwettelijke instellingen. Dit is eveneens het geval voor de wet bedoeld in art. 59ter en 108bis, 108ter en uiteraard in art. 32bis, doch in mindere mate voor de andere wetten voorzien in art. 59bis. De wetten, die ter uitvoering van art. 59bis, § 1 en § 2 en van 107quater een bijzondere meerderheid vereisen zijn naar onze mening constitutionele wetten, die door de wetgever moeten worden nageleefd. Zij bevatten uitdrukkingen van de wil van de wetgever, die van een hoger gezag zijn dan de gewone wetten.

72. *Ratione materiae* zijn ze constitutief voor de inrichting, de bevoegdheid en de werking van grondwettelijke machten: de cultuurraden en de gewestelijke instellingen. Zij beperken de bevoegdheid van de wetgevende macht en regelen de werking van met wetgeving belaste organen, zoals de grondwet dit gedaan heeft voor de Kamers; zij bepalen de wijze, waarop in culturele aangelegenheden, België rechtsgeldig kan verbonden worden; zij richten de nieuwe organen op voor de grondwettelijk erkende gewesten. Naar hun inhoud zijn deze wetten dus van constitutionele aard. Dit wordt nog bevestigd door het feit dat vele bepalingen van de wet van 21 juli 1971 aanvankelijk opgenomen waren in de voorgestelde teksten voor het nieuwe art. 59bis.

73. Zij moeten bovendien worden aangenomen volgens een quasi-constitutionele procedure. Zij kunnen eveneens slechts met dezelfde meerderheid worden gewijzigd of afgeschaft. Analoog met het beginsel *patere legem, quam ipse fecisti*, waardoor de Raad van State aanvaardt dat een overheid in een individueel geval niet mag afwijken van een algemene door dezelfde overheid uitgevaardigde regeling, mag de wetgevende macht in de gewone wet niet afwijken van deze constitutionele wetten, alhoewel ook hij deze heeft tot stand gebracht. Tijdens de besprekingen over de regeling van de conflicten tussen de wet en het decreet zowel in de fase van de grondwetsherziening als bij de voorbereiding van de wet van 21 juli 1971 was men het erover eens dat deze conflicten wezenlijk van grondwettelijke aard zijn; welnu in vele gevallen zal het conflict rijzen over de interpretatie van art. 2 van de wet van 21 juli 1971, dat de culturele aangelegenheden omschrijft. Overigens, als men het constitutioneel karakter van deze wet loochent, d.w.z. als men niet aanvaardt dat ook de wetgever verplicht is ze na te leven, is de culturele autonomie in aanzienlijke mate niet grondwettelijk gewaarborgd.

74. Deze dualiteit van grondwet en constitutionele wetten is ontleend aan Carl Schmitt<sup>(137)</sup>, die het onderscheid in

het licht stelt tussen « die Verfassung als Gesamtscheidung über Art und Form der politischen Existenz » en de wettelijke bepalingen die in « Einzelbestimmungen » daaraan konkreet gestalte geven. Nochtans vereist hij wel dat deze laatste constitutionele wetten aan het formeel begrip van de grondwet beantwoorden. Hier worden deze wetten niet aangenomen volgens de letter van art. 131, doch wel volgens de waarborgen, die de grondwetgever vereist voor de wijziging van of de voorziening in constitutionele toestanden (cfr. art. 61 en 62), die echter geen wijziging aan de tekst van de grondwet van 7 februari 1831 met zich brengen. Deze wet van 21 juli 1971, alsook de nog aan te nemen wet, ter uitvoering van art. 107quater, zijn dus o.i. materieel en quasi-formeel van grondwettelijke aard. In de hiërarchie van de rechtsnormen moeten zij dan ook met de grondwet gelijkgesteld worden, alhoewel zij er formeel geen deel van uitmaken.

75. Het decreet heeft kracht van wet binnen de bevoegdheidssfeer *ratione materiae* en *ratione loci* van de cultuurraden (art. 59bis, § 4). Het valt niet onder de toepassing van art. 107 G.W. <sup>(138)</sup>. Voortaan moet de « wet » in het tweede lid van art. 17 en in art. 23 G.W. gelezen worden als: de wet en het decreet <sup>(138)</sup>. Een amendement om de Raad van State vernietigingsbevoegdheid te verlenen t.a.v. de decreten wordt uitdrukkelijk verworpen evenzeer als een amendement om de toepassing van art. 107 G.W. uit te sluiten, evenwel onder uitdrukkelijke verklaring dat uit deze verwerping niet mag besloten worden dat dit artikel op de decreten van toepassing zal zijn <sup>(139)</sup>. De term decreet werd verkozen om niet in strijd met art. 26 G.W. te handelen <sup>(140)</sup>. Door te bevestigen dat de decreten zullen gelden als gewestelijke wetten heeft men uitdrukkelijk aan de uitvoerende macht de voorgedij, aan de wetgevende macht de bevoegdheid anders te legifereren en aan de rechterlijke macht de mogelijkheid de wettelijkheid te controleren, willen ontnemen. Dit betekent dat het decreet een gelijke rang bekleeft als de wet in de hiërarchie der normen, doch zoals algemeen wordt aangenomen op voorwaarde van en beperkt door de bevoegdheid van de cultuurraad *ratione materiae* en *ratione loci*. Doch voor de culturele materies en de taalregeling is de bevoegdheid van de wetgever evenzeer *ratione materiae* en *ratione loci* complementair beperkt door de regeling van art. 59 bis. Immers de cultuurraden oefenen hun bevoegdheid niet uit naast, doch bij uitsluiting van de wetgever en van de andere cultuurraad. Behoudens de regeling van de samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen is voor éénzelfde gebied, gemeente, instelling, dienst of voorwerp van regeling nooit en een cultuurraad en de wetgever bevoegd.

76. De verordeningen en de besluiten van de gewestelijke instellingen, die aan het materiële wetsbegrip beantwoorden, kunnen o.i., om de redenen hoger uiteengezet <sup>(141)</sup> dezelfde waarde verkrijgen als de koninklijke besluiten. Logisch volgt bovendien uit de stelling dat de wet ter uitvoering van art. 107 quater een constitutionele wet is, dat een regionale verordening een gewone wet, die dateert van na het van kracht worden van de habilitatiewet, kan primeren, wanneer deze gewone wet strijdig is met de constitutionele habilitatiewet. Vermits art. 107 quater nog niet werd uitgevoerd, berusten deze stellingnamen op de logische en integrale toepassing van de met de gewestelijke organisatie beoogde objectieven en een zindelijke staatsrechtelijke redenering.

77. De organen van de agglomeraties en van de federaties van gemeenten oefenen de bevoegdheden uit die hun zijn verleend door middel van besluiten en verordeningen (art. 4, § 5, tweede lid van de wet van 26 juli 1971). Volgens de logica van hiërarchie in de materiële rechts-

normen bekleden zij een rang tussen het besluit van de gemeente en dat van de provincie, onverminderd de toepassing van de regel dat het besluit van de agglomeratie of van de federatie binnen hun bevoegdheid de provinciale overheid en de Koning wettelijk kan verbinden.

78. Samengevat legt de Grondwet, na de jongste herziening de hiërarchie der normen als volgt vast: de grondwet blijft de hoogste norm in de nationale rechtsorde; de constitutionele wetten, zoals hoger omschreven, primeren de wet en het decreet; het decreet is gelijkwaardig aan de wet, binnen de grenzen van de bevoegdheidsregeling van art. 59bis; dus moeten ook de algemene besluiten en verordeningen met het decreet overeenstemmen; de reglementaire handelingen van de agglomeraties en federaties van gemeenten situeren zich tussen die van de provincie en die van de gemeente; over de reglementaire handelingen van de gewestelijke instellingen is nog niet bij constitutionele wet beschikt. In de wet van 21 juli 1971 werd voor eerst in België een procedure uitgewerkt om de wet en het decreet te toetsen aan de grondwet en aan de constitutionele wetten. Deze procedure, zoals hoger ontwikkeld, waarborgt echter de primautiteit niet van de grondwettelijke norm, in de mate dat het rechtskrachtige oordeel over de grondwettelijkheid niet aan een onafhankelijke en onpartijdige rechtelijke instantie werd toevertrouwd.

#### Besluit.

79. In deze bijdrage werden slechts enkele problemen behandeld, die verband houden met de staatsrechtelijke normen, ingevoerd door de herziening van de grondwet en de daarmee verband houdende uitvoeringswetten. Als belangrijke problemen zijn nog te vermelden: het verbod van discriminatie en de bescherming van ideologische en filosofische minderheden (art. 6bis en 59bis, § 7); de eventuele gevolgen van art. 25bis op de interne primautiteit van het gemeenschapsrecht; het probleem van de objectieve criteria; het probleem van de rechtspersoonlijkheid van de cultuurgemeenschap; de verhouding tussen de Minister en zijn staatssecretaris (art. 86bis en 91bis); de agglomeraties en de federaties van gemeenten (art. 108bis, 108ter), enz...

Mochten sommige standpunten in deze bijdrage onjuist of voorbarig lijken, dan kunnen deze naar wij verhopend door wederwoord worden rechtgezet en bijdragen tot de ruime aandacht die onze fundamentele wet en het werk van de grondwetgever in de actuele rechtsliteratuur verdient.

KAREL RIMANQUE,  
Geass. docent UFSIA  
Lector KUL.

3 november 1971.

(1) Mast, A., De grondwettelijke norm, in *T.v.B.*, 1970, blz. 426-439, blz. 438.

(2) Deze nieuwe grondwettelijke bepalingen werden gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 23 juli 1969, 5 mei 1970, 1 juli 1970, 18 augustus 1970, 31 december 1970, 8 juli 1971 en 17 augustus 1971.

(3) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nrs. 308, 596 en 652.

(4) *Parl. Besch.*, Kamer, 1957-1958, nr. 940.

(5) *Parl. Besch.*, Kamer, 1964-1965, nr. 993/1<sup>o</sup>, bijlage A.

(6) *Parl. Besch.*, Kamer, 1964-1965, nr. 993/1<sup>o</sup>, bijlage D.

(7) B.S. van 17 april 1965.

(8) Over de historiek van deze herziening raadplege men o.m. R. Senelle, *De Grondwetsherziening 1967-1970*, in de reeks Teksten en Documenten, nrs. 363 en 267-268; L. Tindemans, *Culturele Autonomie '69*, en *De Culturele Autonomie; Communautair Dossier*, Cepess-Documenten, 1969, nr. 2; Een overzicht van de evolutie van de aangenomen teksten en de historiek van de Belgische Grondwet vindt men in G. Craenen, e.a., *De Belgische Grondwet per 1 september 1970 en De Belgische Grondwet van 1831 tot heden*, Acco-uitgaven, 1970 en 1971.

- (9) B.S. van 6 juli 1971.
- (10) B.S. van 23 juli 1971.
- (11) B.S. van 24 augustus 1971.
- (12) *Propos constitutionnels*, blz. 37.
- (13) *Parl. Besch.*, Kamer, 1964-1965, nr. 993/6°, blz. 4.
- (14) *Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht*, 1966, nr. 342.
- (15) O.c., nrs. 346 en 347; Masquelin, J., *La technique des revisions constitutionnelles en droit public belge*, *Ann. dr. sc. pol.*, 1952, blz. 89-129, blz. 101 en volg.; *Verhasselt-Luyckx A.*, *De rol van de Preconstituante bij de grondwetsherziening*, *T.v.B.*, 1971, blz. 230-239.
- (16) Mast, A., *De grondwettelijke norm*, *T.v.B.*, 1970, blz. 429-439, blz. 438.
- (17) *Parl. Besch.*, Senaat, 1964-1965, nr. 278, blz. 4.
- (18) *Parl. Hand.*, Kamer, 1964-1965, verg. van 6 april 1965.
- (19) *Parl. Hand.*, Senaat, 1967-1968, verg. van 13 december 1967.
- (20) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 420, blz. 1 en volg.
- (21) *L.c.*, blz. 4 en volg.
- (22) *Parl. Besch.*, Kamer, 1964-1965, nr. 993/1°, bijlagen A en D.
- (23) *Parl. Besch.*, Kamer, 1964-1965, nr. 993/1°, blz. 18-19.
- (24) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 14.
- (25) *Parl. Besch.*, Kamer, 1964-1965, nr. 993/6°.
- (26) *Parl. Besch.*, Senaat, 1964-1965, nr. 278.
- (27) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 458, blz. 8 en volg.
- (28) Zelfde stuk, blz. 19.
- (29) *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 17 juni 1970, blz. 1988.
- (30) *Parl. Besch.*, Senaat, 1964-1965, nr. 278, blz. 9-10.
- (31) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 30.
- (32) Zelfde stuk, blz. 34.
- (33) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 3.
- (34) Zelfde stuk, blz. 4.
- (35) Ganshof Van der Meersch, W.J., *La fonction législative en régime démocratique*, blz. 16.
- (36) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 15-16.
- (37) Zelfde stuk, blz. 30 en 32; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 3-4.
- (38) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 4.
- (39) Overigens werd deze ultieme soevereiniteit van de wetgevende Kamers in de regeling van het conflict tussen wet en decreet bevestigd.
- (40) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 26 en nr. 402, blz. 5.
- (41) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 16.
- (42) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 5.
- (43) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 469, blz. 12.
- (44) Zelfde stuk, blz. 14.
- (45) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 14.
- (46) Zelfde stuk, blz. 32.
- (47) Zelfde stuk, blz. 35.
- (48) Zelfde stuk, blz. 35.
- (49) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 4.
- (50) Mast, A., *De grondwettelijke norm*, *T.v.B.*, 1970, blz. 347 en volg.
- (51) Schmitt, C., *Verfassungslehre*, 4e uitg., blz. 75 en volg.
- (52) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 417, nr. 420, blz. 4-5, nrs. 432, 433, 547 en 551; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 18 juni 1970, blz. 2049 en 2057; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/37°-2°, blz. 2-3.
- (53) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 420, blz. 4 en volg.
- (54) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/37°-2°, blz. 3-4; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 18 juni 1970, blz. 2049 en volg.
- (55) B.S. van 1 januari 1971.
- (56) B.S. van 10 november 1962.
- (57) *Parl. Besch.*, Senaat, B.Z. 1968, voorstellen van de regering van 17 oktober 1968, blz. 5-6; 1968-1969, voorstellen van de regering van 28 januari 1969, blz. 1; nr. 402, blz. 8, 10 en volg., 56 en 62-64.
- (58) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 432; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 18 juni 1970, blz. 2051 en volg.
- (59) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 62 en volg., nr. 438; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 4 juni 1970, blz. 1738 en volg., blz. 1751; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/29°-2°, blz. 4 en 29°-3°, 6°, 7° en 8°; *Parl. Hand.*, Kamer, 1970-1971, verg. van 9 december 1970, blz. 65; *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 139 en nr. 185; *Parl. Hand.*, Senaat, 1970-1971, verg. van 17 december 1970, blz. 542 en volg.
- (60) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 390.
- (61) Zie *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1064/1°: wetsontwerp houdende het statuut van het kanton van de Voer, art. 3 en volg.
- (62) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 8-9, 56 en 64; nr. 475 en 480; *Parl. Hand.*, Senaat, 4 juni 1970, blz. 1711 en volg., blz. 1725.
- (63) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/27°-2°, blz. 2; zie nog *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 64 en 72.
- (64) Cfr. ook art. 132 G.W.: de overgangsbepaling betreffende de U.C.I.
- (65) In concreto hoofdzakelijk die van de Franse cultuuraanraad; cfr. de inventaris in *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 497, blz. 8-9.
- (66) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 400, blz. 7.
- (67) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 497, blz. 9.
- (68) *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1053/4°, blz. 5.
- (69) *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, 16 juni 1970, blz. 1936.
- (70) *Parl. Besch.*, Senaat, B.Z. 1968, 17 oktober 1968 (voorstellen van de regering), blz. 7-8.
- (71) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 54; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 16 juni 1970, blz. 1936 en volg., 1970-1971, verg. van 17 december 1970, blz. 562.
- (72) *Parl. Hand.*, Senaat, 1970-1971, verg. van 17 december 1970, blz. 562.
- (73) Zie o.m. *Parl. Besch.*, Senaat, B.Z. 1968, voorstellen van de regering van 17 oktober 1968, blz. 6-7; 1969-1970, nr. 402, blz. 13 en volg., 56 en 73; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/24°-2°; *Parl. Hand.*, Kamer, verg. van 9 december 1970, blz. 62.
- (74) Zie over art. 1 van de wet van 3 juli 1971: *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 399; nr. 469, blz. 2 tot 6; *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°, blz. 2 en 3.
- (75) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 415.
- (76) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 24; nr. 424, blz. 6.
- (77) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 536; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 17 juni 1970, blz. 1979.
- (78) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 424, blz. 17-18.
- (79) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 47; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/33°-1°, blz. 21 en 47; wet van 26 juli 1971, art. 71.
- (80) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 38, 43-44, nr. 402, blz. 48 en volg., 70 en 74.
- (81) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 399, blz. 4.
- (82) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 469, blz. 8; *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°, blz. 12.
- (83) *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°, blz. 9.
- (84) Zelfde stuk, blz. 12.
- (85) Zie o.m. *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 18 en volg.; nr. 402, blz. 16 en volg.; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 5 en volg.; nr. 10/31°-5°, blz. 2 en volg.; *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 400, blz. 4 en volg.; nr. 497, blz. 1 en volg.; *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1053/4°, blz. 6 en volg.
- (86) Over de vraag welke diensten en instellingen worden bedoeld, zie o.m.: art. 9, 32, 39 en 44 van de wet van 2 augustus 1963, *Parl. Besch.*, Kamer, 1961-1962, nr. 331, blz. 35; *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 16-18; nr. 420, blz. 15-16.
- (87) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 400, blz. 13-14.
- (88) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 596.
- (89) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 497, blz. 9.
- (90) Over de mogelijke uitvoeringsmodaliteiten, zie de uiteenzetting van Minister L. Tindemans in *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 7 en volg.
- (91) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 19 en volg.; 1970-1971, nr. 497, blz. 2 en volg.
- (92) Zie o.m. het verslag van de Senaatscommissie over art. 23 G.W.: *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 390.
- (93) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 7; nr. 402, blz. 24.
- (94) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 21-22.
- (95) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 22; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 8.
- (96) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 22; 1970-1971, nr. 497, blz. 4.
- (97) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 22; *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 8.
- (98) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 23.
- (99) *L.c.*
- (100) *L.c.*
- (101) Zie ook de opsomming in *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 8 en 9.
- (102) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 469, blz. 11.
- (103) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 7 en 38; nr. 402, blz. 57; 1970-1971, nr. 399, blz. 5.
- (104) *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°, blz. 4.
- (105) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 41; 1970-1971, nr. 399, blz. 5; nr. 469, blz. 10.
- (106) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 40.
- (107) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 469, blz. 10.
- (108) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 402, blz. 40-42, blz. 57.
- (109) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 391, blz. 7, 20-21 en 38.
- (110) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 39.
- (111) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 4-5.
- (112) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 42-43.
- (113) Zelfde stuk, blz. 39-41.
- (114) Zelfde stuk, blz. 42-43; zie ook blz. 57.
- (115) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 399, blz. 6; nr. 469, blz. 11.
- (116) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 469, blz. 11-12.

(117) Althans in het geval van conflict tussen wet en decreet.

(118) *Parl. Besch.*, Kamer, 1969-1970, nr. 763/1°.

(119) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 402, blz. 39.

(120) Zelfde stuk, blz. 43-44, blz. 57.

(121) *Parl. Besch.*, Senaat 1970-1971, nr. 399, blz. 7; zie ook *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°, blz. 6.

(122) *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°, blz. 6.

(123) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 469, blz. 14.

(124) *L.c.* en *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 498, blz. 6. Ook het taalevenwicht in de schoot van de instantie die de arresten zou vellen werd door de wetgevende Kamers belangrijk geacht: nr. 498, blz. 7.

(125) In die zin: *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 527.

(126) In die zin: *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 527.

(127) *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 498, blz. 7.

(128) Over de interpretatie van art. 12 tot 21 van de wet van 3 juli 1971, raadplege men vooral: *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, nr. 399; nr. 469, blz. 12-29; nr. 498, met het schrijven van de Eerste-Voorzitter en de Procureur-generaal bij het Hof van Cassatie en het antwoord van de Commissie; *Parl. Besch.*, Kamer, 1970-1971, nr. 1026/3°; *Parl. Besch.*, Senaat, 1970-1971, verg. van 17, 2 en 23 juni 1971, inzonderheid de tussenkomsten van de Minister L. Tindemans en A.F.

Dehousse en van Senator Custers, verslaggever; zie ook het referaat van De Visscher, P. en Delperee, F., *Pour une jurisprudence constitutionnelle en Belgique*, Journées juridiques Jean Dabin, 1971, gepolycopeerde uitgave.

(129) De grondwettelijke norm, *T.v.B.*, 1970, blz. 437.

(130) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 458, blz. 2 en volg.; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 17 juni 1970, blz. 1987.

(131) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 458, blz. 13 en 17.

(132) Zelfde stuk, blz. 13 en *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 17 juni 1970, blz. 1989.

(133) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, nr. 458, blz. 3 tot 5, 14 en 18; *Parl. Hand.*, Senaat, 1969-1970, verg. van 17 juni 1970, blz. 1989, Kamer, 1970-1971, verg. van 17 december 1970, blz. 72.

(134) Zie o.m. *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/36°-5° en 6° en *Parl. Hand.*, Kamer, 18 december 1970.

(135) Zelfs in de huidige vorm bestond er twijfel over de ontvankelijkheid, cfr. supra sub. B.

(136) Cfr. infra, nr. 71 en volg.

(137) *Parl. Besch.*, Senaat, 1969-1970, blz. 4 en volg., dit werd herhaaldelijk tijdens de besprekingen bevestigd.

(138) Zelfde stuk, blz. 20-21.

(139) Zelfde vergadering, blz. 1823-1824, zie ook blz. 1888.

(140) *Parl. Besch.*, Kamer, B.Z. 1968, nr. 10/31°-2°, blz. 4.

(141) Cfr. supra, nrs. 67 en 68.

## RECHTSPRAAK

### HOF VAN CASSATIE

3e Kamer. — 5 mei 1971.

Afdelingsvoorzitter: M. R. Polet.

Raadsheren: M.M. Legros (verslaggever), Closon,

Th. Versée en R. Janssens.

Advocaat-generaal: M. L. Duchatelet.

**Taalgebruik in gerechtszaken. — Akte nietig verklaard wegens overtreding van de wet van 15 juni 1935. — « Stuiting » van de termijnen van rechtspleging.**

*Van een in het Frans gestelde beslissing van de werkrechtsheterraad was eiseres eerst in hoger beroep gekomen bij een in het Nederlands gestelde akte. Nadat de beslissing haar op 30 januari 1969 betekend was, ging zij op 3 april 1969, een tweede keer in beroep, met een in het Frans gestelde akte. De rechter in hoger beroep verklaarde op 20 maart 1970 de eerste akte van beroep nietig met toepassing van de artikelen 24 en 40 van de wet van 15 juni 1935, en de tweede akte niet ontvankelijk wegens te late indiening.*

*De eerste akte van beroep belette, krachtens art. 40, lid 3, van de wet van 15 juni 1935, de termijn van hoger beroep te lopen tot de dag waarop die akte nietig verklaard werd. De betekening van de beslissing van de eerste rechter kon dus geen gevolgen hebben vooraleer de eerste akte nietig verklaard was. Hieruit volgt dat op het ogenblik van de betekening van de tweede akte van beroep, het bij art. 85 van de wet op de werkrechtsheterraad voorgeschreven verval nog niet was ingetreden.*

N.V. Utexbel t./ Carlier.

Gelet op het bestreden sententie, op 20 maart 1970 door de Werkrechtsheterraad van beroep te Brussel, Bediendenkamer, gewezen;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 24, 38, 40, inzonderheid lid 3, van de wet van 15 juni 1935 betreffende het gebruik der talen in gerechtszaken, 1 van de wet van 8 maart 1948 betreffende de rechtspleging voor het Hof van Cassatie, ter aanvulling van artikel 40 van de wet van 15 juni 1935 betreffende het gebruik der talen

in gerechtszaken, 85 van de wet van 9 juli 1926 op de Werkrechtsheterraaden, welk artikel 85 aldus gewijzigd is bij artikel 23 van de wet van 12 juli 1960 (en voor zoveel als nodig schending van voornoemd artikel 23), 443 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 1050, 1051 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet:

Overwegende dat uit de processtukken blijkt dat eiseres tegen de in het Frans gestelde beslissing van de eerste rechter in hoger beroep is gegaan bij een akte die in het Nederlands was gesteld en op 9 oktober 1968 betekend werd aan verweerder; dat het bestreden vonnis die akte nietig en zonder gevolg verklaart met toepassing van de artikelen 24 en 40 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken; dat intussentijd verweerder op 30 januari 1969 de beslissing van de eerste rechter had betekend aan eiseres en dat deze op 3 april 1969 aan verweerder een nieuwe akte van hoger beroep, in het Frans deze keer met een Nederlandse vertaling, had betekend;

Overwegende dat eiseres op grond van artikel 40, lid 3, van de wet van 15 juni 1935 betoogt dat, aangezien de bij het bestreden vonnis nietigverklaarde akte op de datum van dat vonnis de rechtsplegingstermijn heeft gestuit die op straffe van verval bepaald was bij artikel 85 van de wet van 9 juli 1926 op de werkrechtsheterraaden, de akte van hoger beroep van 3 april 1969 betekend is binnen de wettelijke termijn, zodat het bestreden vonnis die akte ten onrechte niet ontvankelijk heeft verklaard wegens te late indiening;

Overwegende dat uit de parlementaire voorbereiding en uit de opzet van de wet van 15 juni 1935 betreffende het gebruik der talen in gerechtszaken blijkt dat krachtens artikel 40, lid 3, van die wet, de akte van hoger beroep waarbij de in voormeld artikel 40 bedoelde bepalingen worden overtreden, de termijn van beroep belet te lopen tot op de dag waarop de onreelmatige akte nietig verklaard wordt;

Dat in het onderhavige geval de betekening van de sententie dus geen gevolgen kan hebben gehad vooraleer de eerste akte van hoger beroep nietig verklaard was;

Dat hieruit volgt dat op het ogenblik waarop eiseres de tweede akte van hoger beroep heeft doen betekenen, het verval niet was ingetreden dat bij artikel 85 van de wet van 9 juli 1926 op de werkrechtsheterraaden is voorgeschreven;

Dat het middel gegrond is;

*Om die redenen,*

Vernietigt de bestreden beslissing ;  
Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;  
Houdt de kosten aan opdat hierover door de feitenrechter zou worden beslist ;  
Verwijst de zaak naar het Arbeidshof te Luik.

## HOF VAN CASSATIE.

2<sup>e</sup> Kamer. — 19 januari 1971.

Wvd. voorzitter : M. C. Louveaux (verslaggever).  
Raadsheren : MM. P. Delahaye, G. Halleman, A. de Vreese en M. Châtel.  
Advocaat-generaal : Mr. L. Depelchin.

**Burgerlijke partij. — Aangesteld voor de onderzoeksrechter. — Strafvordering verjaard. — Burgerlijke vordering. — Geen verwijzing naar de strafrechter.**

*Behalve bij een uit een wetsbepaling spruitende uitzondering kan de burgerlijke vordering slechts samen met de strafvordering voor de strafrechter aanhangig gemaakt wrden.*

*De omstandigheid dat de persoon die beweert door het misdrijf benadeeld te zijn, zich voor de onderzoeksrechter burgerlijks partij stelde voor het verstrijken van de termijn van vijf jaar bepaald in art. 26 van de wet van 17 april 1878, laat de onderzoeksrechtsmacht die vaststelt dat de strafvordering verjaard is, niet toe de burgerlijke vordering voor de strafrechter aanhangig te maken ; zij kan niets anders dan het aan de burgerlijke partij over te laten zich voor de burgerlijke rechter te voorzien.*

Sabbe t./Roelandt.

Gelet op het bestreden arrest, op 23 juni 1970 door het Hof van beroep te Gent, kamer van inbeschuldigingstelling gewezen ;

Overwegende dat het arrest, uitspraak doende over het hoger beroep door eiser, burgerlijke partij, ingesteld tegen de beschikking van buitenvervolginstelling van de raadkamer dit beroep ontvangt, het ongegrond verklaart, de bestreden beschikking bevestigt waarbij uitspraak werd gedaan over de strafvordering, de kamer van inbeschuldigingstelling onbevoegd verklaart om uitspraak te doen over de burgerlijke rechtsvordering van eiser, deze veroordeelt in de kosten van hoger beroep, onder meer deze die gevallen zijn aan de zijde van het openbare ministerie, en eiser veroordeelt om te betalen aan de verdachte, hier verweerder, ten titel van schadevergoeding, de som van een frank ;

I. In zover de voorziening gericht is tegen de beslissing over de strafvordering gewezen :

Overwegende dat de voorziening slechts ontvankelijk is met betrekking tot de veroordeling tot schadevergoeding jegens de verdachte en in de kosten van de strafvordering ;

Overwegende dat de door eiser opgeworpen middelen niet uitsluitend gericht zijn tegen deze beschikkingen van het arrest, maar insgelijks de beslissing van buitenvervolginstelling van verweerder opnieuw in de zaak betrekken ;

Dat zij derhalve niet ontvankelijk zijn ;

II. In zover de voorziening gericht is tegen de beslissing over de burgerlijke vordering gewezen :

Over het tweede onderdeel van het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 461, 463 en 491 van het Strafwetboek, 66, 128, 136, 162 en 194 van het Wetboek van strafvordering, 21 en 26 van de wet van 17 april 1878, en 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest de burgerlijke vordering wegens onbevoegdheid verwerpt omdat eiser wel vroeger klacht had kunnen indienen niettegenstaande de tegen hem ingestelde vervolgingen,

terwijl de burgerlijke vordering verjaart met een termijn van vijf jaar, en terwijl die termijn nog niet verstreken was toen eiser op 17 juni 1968 klacht indiende bij de onderzoeksrechter die hem daarvan de dag zelf akte verleende, vermits de feiten gebeurd zijn hetzij op 3 april 1964 (feit B), hetzij in de zomer van het jaar 1964 (feit C) ;

Overwegende dat het arrest de beschikking van de raadkamer, waarbij de strafvordering vervallen verklaard werd door verjaring, bevestigt, en als gevolg daarvan de kamer van inbeschuldigingstelling onbevoegd verklaart om uitspraak te doen over de burgerlijke vordering ;

Overwegende dat het arrest aldus de burgerlijke vordering niet verwerpt, zoals in het middel aangevoerd wordt, maar beslist dat de kamer van inbeschuldigingstelling niet bevoegd is om de gegrondheid van de burgerlijke vordering te onderzoeken en dat zij verweerder naar de strafrechter (ten gronde) niet mag verwijzen om er enkel over de burgerlijke belangen te horen uitspraak te doen ;

Overwegende dat deze beslissing overeenkomstig de wet is ;

Overwegende inderdaad dat uit artikel 4 van de wet van 17 april 1878 voortvloeit dat, behalve uitzondering spruitende uit een wetsbepaling, wat ter zake het geval niet is, de burgerlijke vordering slechts samen met de strafvordering voor de strafrechter kan worden aanhangig gemaakt ;

Dat de omstandigheid dat de persoon die beweert door het misdrijf benadeeld te zijn zich voor de onderzoeksrechter burgerlijke partij stelde vóór het verstrijken van de termijn van vijf jaar voorzien door het gewijzigde artikel 26 van deze wet, de onderzoeksrechtsmacht die vaststelt dat de strafvordering verjaard is, niet toelaat de burgerlijke vordering voor de strafrechter aanhangig te maken ; dat zij niets anders kan, dan het aan de burgerlijke partij over te laten, zich voor de burgerlijke rechter te voorzien ;

Dat dit onderdeel van het middel naar recht faalt ;

*Om die redenen,*

Verwerpt de beslissing ;  
Veroordeelt eiser in de kosten.

## HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL.

9<sup>e</sup> Kamer. — 25 november 1971.

Voorzitter : M. Liard.  
Raadsheren : M.M. J. Blockx en E. Boon.  
Advocaten : Mrs. Lejeune loco A. Hoschet,  
Fonsy loco Chomé en Legrand.

**Bevoegdheid en aanleg. — In burgerlijke zaken. — Vatbaarheid voor hoger beroep. — Overgangsrecht.**

*De vatbaarheid voor hoger beroep van een vonnis dient beoordeeld te worden aan de hand van de ten tijde van de uitspraak van het vonnis geldende wetbepalingen.*

Goossens e.a. t./De Blick.

Gezien in eensluitend afschrift het vonnis der rechtbank van eerste aanleg te Leuven de dato 30 september 1969, tegen hetwelk op 29 oktober 1969 een naar vorm en termijn regelmatig beroep werd ingesteld;

Gezien het incidenteel beroep.

*Wat betreft de ontvankelijkheid :*

Aangezien geïntimeerde terecht de onontvankelijkheid defectu summae inroep der beroepen van tweede, derde en vierde appellanten ;

Aangezien het Gerechtelijk Wetboek ter zake geen toepassing vindt, de regelen van procedure, die voor de rechtsonderhorigen een gunstiger toestand doen ontstaan, slechts retroactieve kracht hebbend, voor zover zij geen verworven rechtstoestand in het gedrang brengen ;

Aangezien ingevolge de ten tijde van de uitspraak van het bestreden vonnis geldende wetbepalingen, het ten opzichte van tweede, derde en vierde appellanten in laatste aanleg gewezen vonnis een rechtstoestand in het leven riep die voor geïntimeerde als verworven dient te worden beschouwd ;

Aangezien immers onder het regime van de vroegere wetgeving, de onderscheiden vorderingen in hoofde van appellanten, al hadden zij betrekking op éénzelfde ongeval, niet dezelfde oorzaak hadden en op een afzonderlijke titel steunden.

*Ten gronde :*

Aangezien de eerste rechter de omstandigheden van het ongeval behoorlijk heeft uiteengezet en terecht een fout in hoofde van eerste appellant en van geïntimeerde heeft weerhouden ;

Aangezien uit de elementen der zaak immers blijkt, dat eerste appellant een te hoge snelheid moet ontwikkeld hebben in verhouding met zijn beperkt zicht in de bocht en de gladheid van de baan, en onoordeelkundig heeft geremd, in aanmerking genomen de plaats die hem rechts in zijn rijrichting nog overbleef naast de tegenligger ;

Aangezien uit de schets van het ongeval echter ook blijkt dat geïntimeerde bij het voorbijrijden van de stilstaande auto niet alleen meer naar links is uitgeweken dan noodzakelijk, doch ook langer dan nodig gewacht heeft om zijn reglementaire plaats op de rijbaan terug in te nemen, en deze foutieve wijze van rijden niet als een geoorloofd maneuver kan aangezien worden ;

Aangezien de zwaardere wagen van geïntimeerde door het ongeval niet merkbaar naar links kan geduwd zijn door de lichtere wagen van eerste appellant ;

Aangezien de eerste rechter de verantwoordelijkheid nochtans ten onrechte voor de drie-vierden ten laste van eerste appellant en voor één-vierde ten laste van geïntimeerde heeft gelegd, daar de wederzijdse fouten moeten geacht worden in gelijke mate te hebben bijgedragen tot de schade ;

Aangezien de schadebedragen door de eerste rechter oordeelkundig werden begroot en deze begroting door de besluiten in beroep niet wordt weerlegd ;

.....

NOOT. — Zie Cass., 5 maart 1971, R.W. 1971-72, 27, en de in de noot geciteerde arresten.

## RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE GENT

2e Kamer. — 4 oktober 1971.

Voorzitter : M. R. Matthys.

Rechters : M.M. P. De Landsheer en Ch. Rogge.

Advokaat : Mr. M. Strumane loco P. Verschiere.

**Strafbeding. — Aart. 1134, 1152 en 1226 B.W. — Art. 1023 Ger. Wetboek. — Matigingsbevoegdheid van de rechter.**

*Niet strijdig met art. 1023 Ger. Wetb. is het strafbeting, dat deel uitmaakt van de overeenkomst tussen partijen, en naar luid waarvan de verschuldigde prijs van facturen met 20 % verhoogd wordt ingeval van wanbetaling op de vervalldag, en geen voordeel meebrengt dat belangrijker is dan de normale uitvoering van het contract, maar herstel van schade beoogt wegens niet-uitvoering.*

*De rechter bezit geen matigingsbevoegdheid t.a.v. een strafbeting, tenzij bij toepassing van art. 1231 B.W., met name de gedeeltelijke uitvoering van de verbintenis door de schuldenaar.*

P.V.B.A. Atramef t./ N.V. Ledro.

.....

Appellante wier vordering in betaling van een factuurbedrag van 9.823,— F, vermeerderd met 147,— F verwijlinteressen als gegrond ingewilligd werd, verwijt de eerste rechter het als boetebeding gevorderd bedrag van 1.964 F te hebben herleid tot 700,— F op grond van een niet gerechtvaardigd onevenwicht ten nadele van de schuldenaar van het strafbeting.

Terwijl uit niets blijkt dat de algemene voorwaarden van vervoer en opslag niet door geïntimeerde gekend waren bij het sluiten van de vervoerovereenkomst en mitsdien door deze laatste aanvaard werden, derwijze dat deze voorwaarden deel uitmaken van de overeenkomst tussen partijen, is er tevens verworven dat het door appellante onder evenvermelde voorwaarden opgenomen beding naar luid waarvan de verschuldigde prijs van haar facturen met 20 % verhoogd wordt ingeval van wanbetaling op de vervalldag, voor appellante geen voordeel meebrengt dat belangrijker is dan de normale uitvoering van het contract maar een herstel van schade beoogt die appellant wegens de niet-uitvoering door geïntimeerde van haar betalingsverbintenis op de vervalldag heeft geleden, met name een stijging van haar algemene onkosten. Bedoeld beding is dus wel een strafbeting waarop de bepalingen van de art. 1152 en 1226 B.W. van toepassing zijn (Hrb. Brussel, 6 maart 1970, J.T., 1970, 397 ; Cass., 17 april 1970, J.T., 1970, 545 ; B.R.H., 1970, 701, met noot R. De Backer).

Met art. 1023 Ger. Wetb. is dit beding niet strijdig daar deze wetbepaling uitsluitend het van een in te leiden rechtsvordering afhankelijk gestelde beding tot verhoging van de schuldvordering als niet geschreven beschouwt ;

Nu dit contractueel bedongen strafbeting tussen partijen als wet geldt (art. 1134 B.W.) en in de huidige staat van de wetgeving de matigingsbevoegdheid van de rechter ten aanzien van een strafbeting niet voorzien is, behoorde het aan de eerste rechter niet aan appellante een kleinere som toe te kennen, tenzij geïntimeerde voldeed aan het vereiste van art. 1231 B.W., met name de gedeeltelijke uitvoering van haar verbintenis, wat echter het geval niet was ;

Derhalve is het hoger beroep gegrond.

.....

**BURGERLIJKE RECHTBANK TE TURNHOUT**

1e Kamer. — 30 juni 1971.

Voorzitter : M. R. Verhoeven.

Rechters : M.M. W. Bijl en Ch. De Clercq.

Advocaten : Mrs. A. Smets en L. Goossens  
loco Schuermans.**Onrechtmatige daad. — Ongeval veroorzaakt door een koolblad op de loopvloer van een groentewagen. — Geen fout. — Geen gebrek van de wagen.***Bij het verlaten van een groentewagen is eiseres over een koolblad uitgegleden en heeft zij letsels opgelopen.**Een fout in hoofde van de groenteverkoper staat niet vast nu niet aangetoond wordt dat hij wist of kon weten dat het blad op de loopvloer van de wagen lag : als dit niet bewezen wordt, kan hem niet verweten worden dat hij het blad niet verwijderd heeft. Op openbare verkoopplaatsen van groenten en fruit is trouwens de aanwezigheid van afval van die waren geen ongewoon en onverwacht verschijnsel en het is niet gebruikelijk dat telkenmale of aanhoudend tot reiniging van die plaatsen wordt overgegaan.**De aanwezigheid van het koolblad kan niet worden aangemerkt als een gebrek van de zaak, met name de vrachtwagen ; de aanwezigheid van het koolblad is uiteraard geen inherent of intrinsiek gebrek van de zaak zelf.*

Marcelissen en Keustermans t./ Van Rooy.

Gezien de stukken des geding, en meer bepaald de dagvaarding, betekend op 29 september 1970.

Gehoord partijen in hun middelen en besluiten ter zitting van 26 mei 1971.

Overwegende dat de vorderingen van aanleggers strekken tot veroordeling van verweerder tot herstel der ten respectievelijke bedrage in hoofdsom van 15.812 fr. aan de zijde van eerste aanlegger en van 4.900 fr. aan de zijde van tweede aanlegster, telkens met intresten en kosten, beweerdelijk geleden schade naar aanleiding van een ongeval dat zich op 28 augustus 1969 te Poppel voordeed in de omstandigheden dat tweede aanlegster, echtgenote van eerste aanlegger, bij het verlaten van de groentewagen, toebehorende aan verweerder en bediend door dezes aangestelde Loots Herman over een koolblad uitgleed en wegens deze val verwondingen onder vorm van een rechteervoetbreuk zou opgelopen hebben.

Overwegende dat meerbedeelde vorderingen regelmatig gesteld en dienvolgens ontvankelijk zijn ;

Overwegende dat aanleggers een afschrift voorleggen van een ingevolge slechts op datum van 28 december 1969 en enkel op verzoek van haar verzekeringsmaatschappij door tweede aanlegster gedane aangifte der litigieuze feiten, geopend en aan het eind ervan geseponeerd vooronderzoek.

Overwegende dat verweerder, die bij de feiten niet aanwezig en onmiddellijk betrokken was, uiteraard geen eigen en specifieke fout in den zin van artikel 1382 van het burgerlijk wetboek, zoals door aanleggers in de inleidende dagvaarding geviseerd, kan treffen.

Overwegende dat de aansprakelijkheid van verweerder in hoedanigheid van burgerlijk verantwoordelijke voor zijn aangestelde Loots op voet van artikel 1384, derde lid van het burgerlijk wetboek, evenmin kan weerhouden worden, bij afwezigheid van enige gebleken fout of verwijt in hoofde van laatstgenoemde.

Dat inderdaad aanleggers niet aantonen dat in de feitelijke omstandigheden der zaak Loots voornoemd kennis had of kon hebben van het feit dat het bewuste koolblad

op de loopvloer van zijn vrachtwagen lag en dat tot zo lang deze kennis niet bewezen wordt, het hem door aanleggers gericht verwijt dit koolblad niet te hebben verwijderd, evident faalt.

Dat ten overvloede weze opgemerkt dat op welkdanige verkoopplaatsen van groenten en fruit zoals markten, winkels, en dergelijke meer, de aanwezigheid van afval dezer waren op de grond zeker geen ongewoon en onverwacht verschijnsel is en dat het niet gebruikelijk is dat telkenmale of aanhoudend tot reiniging dezer plaatsen wordt overgegaan.

Overwegende dat de kwestieuze aanwezigheid van het koolblad niet kan worden aanzien als een gebrek van de zaak, met name de vrachtwagen, die verweerder of zijn aangestelde onder zijn bewaking had, tengevolge waarvan alsdan topassing zou dienen gedaan van de regel van artikel 1384, eerste lid van het burgerlijk wetboek.

Dat inderdaad gezegde aanwezigheid van het koolblad uiteraard geen inherent of intrinsiek gebrek van de zaak zelf uitmaakt als volkomen vreemd blijvend aan het wezen, conceptie, inrichting en onderhoud van de vrachtwagen doch louter een extrinsieke gevaarsoorzaak daarsteelt.

Overwegende dat derhalve de vorderingen van aanleggers elke grondheid ontberen.

*Om deze redenen,*

en de rechtspleging geschied zijnde naar eis van artikels 2, 34, 35, 36, 37 en 41 der wet van 15 juni 1935.

*De Rechtbank, vonnissende op tegenspraak :*

Verklaart de vorderingen van aanleggers ontvankelijk, doch ongegrond, en wijst dienvolgens dezelfde ervan af. Veroordeelt aanleggers tot de kosten van het geding.

NOOT. — Zie over het gebrek van de zaak : Cass., 27 november 1969, R.W. 1969-'70, 1185 en Pas., 1970, I, 277 (met conclusie van Procureur-generaal Ganshof van der Meersch). Zie nog Cass., 22 oktober 1970, R.W. 1970-'71, 1561, en Cass., 24 december 1970, R.W. 1970-'71, 1470.

---

**BALIELEVEN**

---

**Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen.****De jongste activiteiten.**

1. Op donderdag 28 oktober jl. sprak rechter Verhaegen, ondervoorzitter in de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen, over het onderwerp « Wat verwacht de strafrechter van de verdediging ? »

Spreker had vooraf de wens uitgedrukt dat het in de eerste plaats zou komen tot een vraaggesprek, en het dient gezegd dat de in dichte drommen opgekomen stagiairs zich op dat punt niet onbetuigd lieten.

Het werd een drukke, levendige avond, en het was wel verheugend vast te stellen dat nog meerdere andere magistraten zich bereid verklaard hadden aanwezig te zijn, wat de gedachtenwisselingen nog bevorderde.

2. Op 18 november ging dan ten huize van de voorzitter Mr. E. Lauwers de jaarlijkse stagiairsontvangst door, en deze kende zoals immer een onverbidlijk succes, dat zich voor vele aanwezigen zou uiten in nachtelijke dwaaltochten langs betreden en onbetreden paden, nadat op een onbepaald uur de laatste gast de presidentiële woning had verlaten.

De speeches waren weer goed, het bier werd keurend geproefd en opperbst bevonden, de stagiairs werden

gewikt en gewogen, en, naargelang hun kunne heel lief, of gewoon maar simpatic bevonden.

3. Op zaterdag 20 november vingen de ternaauwernood uitgeruste confraters een tocht aan, die hen langsheen de Belgische en de Franse kust zou brengen tot in het restaurant Atlantic te Wimereux nabij Boulogne.

Het zou een schitterend weekend worden van wandelingen in de felle zeewind, magistraal bereide eetmalen met alles wat de zee te bieden heeft, fonkelende wijnen en hupse champagnes, liefdevol geschenken, en even liefdevol genuttigd.

De meer dan 40 deelnemers vertoefden 2 dagen lang in een wereld waarin het goed vertoeven is, en wanneer de laatsten, diep in de nacht van zondag op maandag hunne haardsteden weer bereikten, was het slechts de bijna totale uitputting waaraan zij ten prooi waren, die erin slaagde de weemoed om het voorbij te verdringen.

4. Een bijzondere gebeurtenis, enig in de annalen van de Vlaamse Conferentie greep dan plaats op 27 november, wanneer de goede Sinterklaas ons met een bezoek ver eerde.

Meer dan 100 spruiten van beiderlei kunne werden met geschenken, koeken, chocolade en gelijkaardige consumptieartikelen overstelpt nadat een schitterende poppenkastvertoning was verzorgd door Mr. H. Wagemans.

De goede Sint (en zijn gelijkenis met een alom geliefde confrater was treffend) had voor elke telg de gepaste woorden, en zelfs René Victor werd met een presentje bedacht.

Elke kleuter trok opgetogen huiswaarts, terwijl de mees- te bestuursleden zich te bed begaven, met watten in de oren, en ijsblokjes op het hoofd.

Er mag nog wel vermeld worden dat bedoeld feest plaats greep in het chalet van het Beerschotstadion: het was lang geleden, dat er binnen de muren van voormeld stadion nog zo blij en opgeruimd werd gekout en gelachen als op deze dag.

H. L.

#### **Conferentie der Jonge Balie te Dendermonde.**

De Conferentie der Jonge Balie te Dendermonde zal haar plechtige openingsvergadering houden op vrijdag 17 december a.s. te 15 u.30 in het Gerechtsgebouw.

Mr. Maurits Coppieters zal de openingsrede houden. Hij koos als onderwerp «Openbare Orde en goede zeden gecontesteerd».

Het traditioneel banket zal plaats hebben in de salons «Gautot», Walburgstraat 23 te Sint-Niklaas.

## **MEDEDELINGEN**

**Katholieke Universiteit te Leuven.**

**Faculteit der Rechtsgeleerdheid.**

**Studiedagen over problemen van handelsrecht.**

Het Instituut voor Handelsrecht, thans ressorterend onder de Afdeling Economisch Recht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Leuven zal dit academiejear starten met het organiseren van rondetafelgesprekken tussen juristen die reeds een zekere ervaring hebben met het behandelde onderwerp. Anders dan in de klassieke formule

voor studiedagen met uiteenzetting gevolgd door vragen-uurtje, is de opzet thans het uitlokken van een gesprek tussen de deelnemers met het oog op het uitwisselen van informatie en ideeën. Het gesprek zal geleid worden door een moderator en geanimeerd door enkele gespreksleiders. Het aantal deelnemers zal tot een twintigtal personen worden beperkt.

Voor verdere informatie en inschrijving voor deze studiedagen (het inschrijvingsgeeld bedraagt 1.500 fr. per studiedag) gelieve men telefonisch (Rechtsfaculteit 016/299.92 of 209.42) of per briefkaart (met vermelding: informatie studiedagen) contact op te nemen met het Instituut voor Handelsrecht, Tiensestraat 41, 3000 Leuven.

Alle vergaderingen vinden plaats in het gerestaureerd Groot Begijnhof te Leuven.

1. «De Wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken».

Datum: vrijdag 25 februari 1972 om 9.30 uur. Moderator: M. Vandekerckhove, Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel, Kortrijk.

2. «Vastgoedcertificaten en Pandbrieven».

Datum: vrijdag, 24 maart 1972 om 9.30 uur. Moderator: A. Van Hoestenbergh, Notaris, lector aan de Rechtsfaculteit te Leuven en H. Swennen, Navorser Rechtsfaculteit te Leuven.

3. «Het komende Europese Faillissementsrecht».

Datum: vrijdag, 21 april 1972 om 9.30 uur. Moderator: J. Van der Gucht, Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel, Brussel.

4. «Het gebruik van de Nederlandse «Stichting» tot vrijwaring van het familiaal karakter van Belgische Ondernemingen».

Datum: vrijdag 26 mei 1972 om 9.30 uur. Moderator: W. van Gerven, Gewoon Hoogleraar aan de Rechtsfaculteit te Leuven.

#### **Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid.**

Interuniversitair Centrum opgericht onder de auspiciën van het Ministerie van Justitie.

**Colloquium: vrijdag 3 en zaterdag 4 maart 1972 over**

#### **POLITIE EN JEUGD.**

Onder het ere-voorzitterschap van Ridder P. van Outryve d'Ydewalle, Gouverneur van de Provincie West-Vlaanderen en het voorzitterschap van de Heer R. Charles, Voorzitter van de Nationale Raad voor Jeugdbescherming.

Plaats: Concertgebouw, 7 Naaldenstraat, 8000 Brugge.

#### **Programma**

Vrijdag 3 maart 1972:

9.30 u. Openings toespraak door de ere-voorzitter Ridder P. van Outryve d'Ydewalle, Gouverneur van de provincie West-Vlaanderen. — 9.45 u. De maatschappij, haar wetten en de jeugd, door Mej. G. De Bock, Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent. — 10.15 u. Specifieke rol van de politie, door de Heer R. Charles, Buitengewoon hoogleraar aan de Université catholique de Louvain, Voorzitter van de

Nationale raad voor jeugdbescherming. — 10.45 u. De politiemann, door de Heer J.M.M. Knibbeler, Korpschef van politie, Tegelen (Nl.). — 11.15 u. - 12.15 u. Algemene discussie.

Enkele experimenten - Balans.

14.30 u. Vrouwelijke politie, door Mevr. M. Verhulst-Seurinck, Hoofdinspecteur van politie, Roeselare. — 14.50 u. Jeugdbrigades, door de Heer J. De Smet, Adjukt-commissaris der stad Antwerpen. — 15.10 u. Pauze. — 15.25 u. Politieële opvoedingsactiviteiten, door de Heer J. Codde, Doctor in criminologie, hoofdcommissaris der stad Gent. — 15.45 u. Politie tegenover opvoedingsexperimenten, door de Heer T. Fris, Psycholoog, Hoofdbureau gemeentepolitie Amsterdam (Nl.). — 16.05 u. - 17.30 u. Algemene discussie.

Zaterdag 4 maart 1972 :

Meningen.

9.30 u. Jeugdupvoeder en politie, door de Heer W. Fache, Directeur « Info-jeugd », Gent. — 9.50 u. Vastafgevaardigde en politie, door de Heer M. Mylemans, Provinciaal inspecteur bij de Dienst voor jeugdbescherming, Brussel. — 10.10 u. Jongeren en politie, door de Heer H. Cammaer, Doctor in psychologie en paedagogie, Afg. beheerder van het Studiecentrum voor jeugdproblematiek, Leuven. — 10.30 u. Discussie. — 11.30 u. Synthesis, door de Heer Fl. Lox, Raadsheer in het Hof van beroep te Brussel.

De grote hervorming op het gebied van de jeugdbescherming, die door de wet van 8 april 1965 verwezenlijkt is, schrijft de oprichting voor in elk gerechtelijk arrondissement, naast een sociale dienst voor jeugdbescherming (art. 64), van een jeugdpolitie-eenheid, belast met alle opdrachten van administratieve en gerechtelijke politie in verband met de toepassing van de wetten op de jeugdbescherming (art. 65).

Deze vernieuwing beantwoordde aan de wens alle autoriteiten die zich met de jeugd bezighouden meer en meer te specialiseren, de politie niet uitgezonderd. Hoewel op gemeentelijk niveau al enige initiatieven waren ontplooid, zijn de jeugdpolitie-eenheden eerst opgericht bij Koninklijk Besluit van 21 mei 1971.

Reeds in 1965 heeft men gesproken over de wenselijkheid en mogelijkheid, om aan het politie-ingrijpen een karakter te geven, dat beter aangepast is aan jeugdproblemen. Het belang en de aktualiteit van dit vraagstuk in verband met de houding der jeugd tegenover de overheid, wettigen de aandacht die het Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid in zijn 8<sup>e</sup> colloquium wijdt aan het probleem :

#### Politie en Jeugd

— Wat is de specifieke taak van de politie ten opzichte van de jeugd ?

— Welke zijn de doelstellingen en middelen van de politie in haar activiteiten ten opzichte van de jongeren ?

— Welk beeld heeft de politie van de jeugd en welk beeld heeft deze laatste van de politie ?

— In hoeverre kan men de taak van de politie doen samenvallen met niet-dwingende acties die opvoeders en sociale werkers bij de jeugd invoeren ?

— Hoe moet men de medewerking van de politie verkrijgen voor actieprogramma's ten behoeve van de jeugd en wat moet men denken van politie-initiatieven op het gebied van preventieve bescherming ?

— Waarom schijnt de jeugd zich bijna systematisch te verzetten tegen dat type van autoriteit, dat door de politie vertegenwoordigd wordt ?

Dit zijn enkele vragen die het colloquium wil onderzoeken, op basis van rapporten, opgesteld door specialisten van diverse disciplines.

## WETGEVING

### Parlementaire Vragen.

#### Ministerie van Justitie.

Vraag nr. 209 van de heer Fernand Vandamme d.d. 24 september 1971 (N.) :

Het Bestuur van de Registratie vordert registratie binnen de maand na uitspraak van een vonnis of arrest.

Bij niet-tijdige betaling wordt een dubbele betaling gevorderd.

Bij herziening van een vonnis in beroep in de vorm van een vermindering of afwijzing van het oorspronkelijk toegerekend bedrag duurt het soms een jaar en zelfs meer vooraleer het Bestuur van de Registratie de teveel ontvangen registratierechten terugbetaalt, en zulks zonder intrest en zonder verdubbeling.

Kan een snellere afhandeling niet voorzien worden ?

Antwoord : De administratieve onderrichtingen schrijven aan de ontvangers voor de aanvragen om teruggaaf met spoed te behandelen.

Wanneer de teruggaaf haar oorzaak vindt in het feit dat een vonnis of arrest door een andere rechterlijke beslissing geheel of gedeeltelijk vernietigd wordt, laat de wet de teruggaaf maar toe zo de wijzigende rechterlijke beslissing in kracht van gewijsde is gegaan. Zolang die kracht van gewijsde niet verworven is, bestaat er geen recht op teruggaaf. Wanneer, daarentegen, die kracht van gewijsde wel verworven is, moet hiervan nog het bewijs worden geleverd, wat op zich zelf moeilijkheden kan medebrengen en een zekere tijd vergen.

Mocht het geacht Lid een concreet geval bedoelen waarin de teruggaaf, naar aanleiding van een in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing, uitzonderlijk lang uitblijft, dan ben ik natuurlijk bereid een onderzoek te doen instellen nadat mij de nodige inlichtingen werden verschaft om de zaak te kunnen identificeren.

Wat de interessen betreft, is het juist dat de terug te geven sommen niet van rechtswege interest opbrengen, doch de rechthebbende beschikt over een middel om die interessen te doen lopen door de Administratie aan te manen te betalen of ze vóór de rechtbank te dagvaarden.

## TIJDSCHRIFTEN

Arresten adviezen van de Raad van State. Februari/maart

1971.

Rechtspraak van de Raad van State.

**Wet en Recht**, derde jaargang, nummer 2.

Leo Bynens, Het gewaarborgd weekloon en beëindiging van de arbeidsovereenkomst.

**Bulletin van de Europese Gemeenschappen.**

Zaakregister 1970.

**De Verzekeringswereld**, 9<sup>e</sup> jaargang, n<sup>o</sup> 11 (november 1971).

H. Thys, Atoomrisico. — J. Van de Ryck, De uitvoering der contractuele verbintenissen. — H. Degraef, Levensverzekering. Tarieven. Argumenten. — H. Degraef, De wet van 12 juni 1874. Verzekering door bevoorrechte schuldeisers. — Het inschrijvingsbewijs van een voertuig. — J. Stasseyns, Het attest van niet-inschrijving. — J. Stasseyns, Wegcode. Uw idee. Wie is aansprakelijk? — E. J. Reynders, Containers. — J. Stasseyns, Tot op welke plaats van de weg gelden de beginselen van voorrang? — A. J. Muyaert, In en om het parlement. — J. Stasseyns, Motorrijtuigenverzekering. — E. Bonten-Clémeur, Betrekkingen met de buitenwereld in het verzekeringswezen.

**Nederlands Juristenblad**, jaargang 1971, aflevering 42.

Prof. Mr. J. M. Van Bemmelen, De Justitie-begroting en de alternatieve Justitie-begroting 1972. — Afscheid mevrouw Somer. — Mr. A. Holle, Opleidingseis voor de griffier. — Dr. J. J. Goudsmit, Klein avontuur in Peru. — Mr. H. J. Marius Gerlings, Beëdiging krachtens de Grondwet en het Statuut. — Mr. J. J. Oostenbrink, Jaarvergadering van de Vereniging voor administratief recht.

Aflevering 43.

Prof. Mr. W. L. G. Lemaire, 'Nogmaals i.p. rechterlijke cessie en subrogatie. — Mr. P. 't Hart, beroepsvoetballer en vrije keuze van arbeid. — Mr. E. W. Catz, Tegenactie bij huwelijksconflict. — Mr. A. H. Trijbits, De huurder moet ontruimen... maar niet heus! — Mr. A. F. C. J. Habermehl, Begin en einde van vrijheidsbeneming.

**Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie**, nummer 5151 (november 1971).

Mr. B. C. Punt, Een rechtmatige overheidsdaad volgens ongeschreven recht (vervolg). — Mr. H. J. Pabbruwe, Het tijdstip van betaling in het bankverkeer. — Mr. W. E. Haak, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak : Internationaal privaatrecht (zeevervoer), II.

Nummer 5152 (december 1971).

Mr. B. C. Punt, Een rechtmatige overheidsdaad volgens ongeschreven recht (slot). — Mr. W. E. Haak, Overzicht

der Nederlandse Rechtspraak : Internationaal Privaatrecht (zeevervoer), III.

**T.V.V.S. Maandblad voor ondernemingsrecht**, nummer 11, november 1971.

Prof. Mr. F. J. W. Löwensteyn, De wet tot aanpassing van het Nederlandse vennootschapsrecht aan de « Eerste Richtlijn » (1). — Prof. drs. R. Burgert, De grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening van ondernemingen en de gevolgen daarvan voor het inzicht in vermogen en resultaat (1). — Dr. jur. Ulf R. Siebel, Das Deutsche Publizitätsgesetz. Eine Übersicht. — Prof. Mr. P. Sanders, De Structuurwet. Vrijwillige toepassing (art. 52/g) en aanpassing der statuten (art. 52/o). — Mr. M. A. Wisselink, Een omissie in artikel 38/a van de wet op de jaarrekening van ondernemingen. — Mr. F. H. Winkelman, Jaarvergadering van de Broederschap der Notarissen. — Mr. F. Molenaer, Civielrechtelijk rechtspraakoverzicht.

**Nieuwe Literatuur over oorlog en vrede**, jaargang 8, nummer 10, november 1971.

Vorming en Actie. — Boekbesprekingen.

**Journal des Tribunaux**, numéro 4763, décembre 1971.

Jean-Jacques Stryckmans, L'arrêté royal du 2 juin 1971 créant une administration de l'information criminelle. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

**Recueil général de l'Enregistrement et du Notariat**, numéros 21.525 à 21.535, décembre 1971.

Ventes publiques de meubles corporels. Loi du 14 juillet 1971 sur les pratiques du commerce. — Taxe sur la valeur ajoutée. — Droit de greffe. — Enregistrement. — Bibliographie.

**Recueil Dalloz Sirey**, 40<sup>e</sup> cahier, novembre 1971.

Jacques Ghestin, La réticence, le dol et l'erreur sur les qualités substantielles. — Notes. — Jurisprudence. — Législation.

---

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

---